

ACENTELİK VE GİRİŞ BEDELİ

Agency and Entrance Fee

Doç. Dr. Sevilay UZUNALLI*

GİRİŞ

Acentelik sözleşmesinde acentenin müvekkile bir giriş bedeli ödemesi kararlaştırılabilir. Diğer bir ifadeyle müvekkil acenteliği bir giriş bedeli karşılığında verebilir. Dolayısıyla böyle bir giriş bedeli kararlaştırılarak acenteye giriş bedeli karşılığında ücret geliri elde etme olanağı tanınmaktadır. Müvekkilin acenteden talep ettiği bu giriş bedeli farklı ekonomik amaçlara hizmet edebilir. Acente giriş bedeli ödeyerek genellikle, acenteliği üstlendiği bölgedeki müşteri çevresinden, bu müşterilere kendini tanıtmaya gibi bir faaliyete gerek olmadan derhal ücret elde etmeyi amaçlar. Müvekkil ise, giriş bedeliyle acenteye ileride ödeyeceği denkleştirme bedelini önceden finanse etmek veya önceki acenteye ödeyeceği ya da ödediği denkleştirme bedelini sonraki acenteden sağlamak ve bu borcunu ona yüklemek amacıyla hareket edebilir. Gerçekten müvekkil için sözleşme ilişkisi sona eren acenteye denkleştirme ödemek sıkıntı verici bir borç olarak görünür¹. Bu nedenle acentelik sözleşmelerinde sık sık müvekkilin denkleştirme ödeme yükümlülüğünün dolanılmasına yönelik hükümler kararlaştırılır². Acentelik sözleşmelerinde acenteler için getirilen giriş bedeli yükümlülüğü de bu amaçla kullanılabilir.

---

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ **Thume, Karl-Heinz**; "Die Bedeutung des Kundenstammes im Vertriebsrecht", BB 2009, s. 1029.

² **Küstner, von Wolfram**: "Vereinbarungstatbestände, die die Entstehung eines Ausgleichsanspruchs (§ 89 HGB) hindern sollen", Lebendiges Recht-

Bu çalışmada, acentelik sözleşmesinde müvekkilin acentelik ağına katılma karşılığında acenteye giriş bedeli ödeme yükümlülüğü kararlaştırılmasının geçerli olup olmadığı veya hangi koşullar altında geçerli olduğu ve bu yükümlülüğün denkleştirme istemiyle bağlantısı incelenecektir.

I- MÜVEKKİLİN ÖNCEKİ ACENTEYE DENKLEŞTİRME ÖDEME BORCUNUN ACENTE TARAFINDAN ÜSTLENİLMESİ VE ACENTENİN GİRİŞ BEDELİ ÖDEME YÜKÜMLÜLÜĞÜNDEN FARKLILIĞI

A- Acentenin Müvekkilin Önceki Acenteye Denkleştirme Borcunu Üstlenmesi

Acentelik sözleşmelerinde acentenin giriş bedeli ödemesine yönelik hükümler yanında, müvekkilin önceki acenteye olan denkleştirme borcunun üstlenilmesine ilişkin hükümlerle de sık sık karşılaşılmaktadır.

Müvekkilin önceki acenteye olan denkleştirme borcunun sonraki acente tarafından üstlenilmesi üç şekilde gerçekleşebilir³. Sadece müvekkil ve sonraki acente arasında müvekkilin denkleştirme borcunun önceki acenteye devri kararlaştırılabilir. Müvekkil ile bu şekilde borcun iç üstlenilmesi sözleşmesi yapan acente, borcu bizzat ifa ederek veya alacaklının rızasıyla borcu üstlenerek, müvekkili borcundan kurtarma yükümlülüğü altına girer (TBK m. 195)⁴. Borcun bu

---

Von den Sumerern bis zur Gegenwart, Festschrift für Reinhold Trinkner zum 65. Geburtstag, Heidelberg 1995, s. 193 vd.; **Westphal, Bernd:** "Einstandszahlungen des Handelsvertreters", MDR, 2005, s. 421.

³ Bu başlık altında borcun üstlenilmesinin diğer türleri ele alınmamıştır. Bir malvarlığının veya işletmenin aktif ve pasifiyle birlikte devralınması ile birden çok işletmenin birleşmesi borcun üstlenilmesinin diğer şekilleridir (TBK m. 202).

⁴ Borcun iç üstlenilmesi için bkz. **Zevkliler, Aydın/Ertaş, Şeref/Havutçu, Ayşe/Aydoğdu, Murat/Cumalıoğlu, Emre:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler ve Özel Borç İlişkileri, İzmir 2013, s. 397 vd.; **Eren, Fikret:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 2012 s. 1244 vd.; **Oğuzman, Kemal/Öz, Turgut:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. II, 10.

şekilde iç üstlenilmesi gerçek anlamda borcun üstlenilmesi olmadığından, denkleştirme borcunun borçlusu değişmemekte, diğer bir ifadeyle müvekkil yine borçlu olarak kalmakta, borcu üstlenen acente sadece borcu ifa ederek veya üstlenerek müvekkili denkleştirme ödeme borcundan kurtarma yükümlülüğü altına girmektedir. Diğer bir ifadeyle önceki acentenin denkleştirme istemi yine müvekkile karşıdır. Denkleştirme istemine sahip acente, bu borcun iç üstlenilmesi sözleşmesinin tarafı değildir; bu sözleşmenin kurulması için izin vermesi de gerekli değildir. Sonraki acentenin önceki acenteye üstlendiği denkleştirme borcunu ifa etmesiyle birlikte, müvekkilin önceki acente karşısında denkleştirme borcu sona erer. Henüz muaccel olmayan ve ileride doğacak borç da üstlenilebileceğinden, acentenin sözleşmesi sona ermeden önce de müvekkilin bir üçüncü kişiyle borcun iç üstlenilmesi sözleşme yapması mümkündür. Bu sözleşme Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin IV. fıkrasını ihlal etmez. Bu hükümde, acentenin denkleştirme isteminden -sözleşme sona ermeden önce- vazgeçemeyeceği hükme bağlanmıştır. Ancak denkleştirme borcunun iç üstlenilmesi sözleşmesi, önceki acentenin denkleştirme istemini sınırlamamaktadır. Çünkü sonraki acentenin üstlendiği denkleştirme borcunu önceki acenteye ifa etmemesi halinde, önceki acentenin müvekkilden talep hakkı devam etmektedir⁵.

Sonraki acentenin müvekkilin önceki olan acenteye denkleştirme borcunu üstlenmesi borcun dış üstlenilmesi şeklinde de gerçekleşebilir. Bu durumda önceki acente ve borcu üstlenen sonraki acente arasında yapılan sözleşme ile müvekkil önceki acenteye olan denkleştirme borcundan kurtulur ve borcu üstlenen sonraki acente borçlu olarak onun yerine geçer⁶. Ancak önceki acentenin acentelik sözleş-

---

Baskı, İstanbul 2013, s. 587 vd.; **Schulze/Schulze** u.a., § 415 Nr. 1 vd.; **MünchKomm/Bdylinski**, § 415 BGB Nr. 1 vd.

⁵ **Hopt, Klaus J.**: Handelsvertreterrecht, 4. Aufl. München 2009, § 89 b Nr. 73; **Busche, Jan**: Oetker Kommentar zum Handelsgesetzbuch, 3. Aufl. 2013, § 89 b Nr.54; **Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus**: Handelsgesetzbuch, 35. Aufl. München 2012, § 89 b Nr. 73.

⁶ Borcun dış yüklenilmesi için bkz. **Zevkliler/Ertas/Havutçu/Aydoğdu/Cumalıoğlu**, s. 398 vd. **Eren**, s. 1247; **Oğuzman/Öz**, C. II, s. 592 vd.; ;

mesi sona ermeden önce müvekkilin denkleştirme borcunun devrine onay vermesi geçerli değildir. Çünkü bu onay Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin IV. fıkrasındaki denkleştirme isteminden "önceden vazgeçme yasağı"na aykırıdır⁷.

Sonraki acentenin, müvekkilin önceki acenteye olan denkleştirme borcuna katılması da mümkündür. Türk Borçlar Kanunu'nun 201. maddesine göre borca katılma, mevcut bir borca borçlunun yanında yer almak üzere, katılan ile alacaklı arasında yapılan ve katılanın, borçlu ile birlikte borçtan sorumlu olması sonucunu doğuran bir sözleşmedir. Sonraki acentenin, müvekkilin önceki acenteye olan denkleştirme borcuna katılmasıyla birlikte müvekkil ve sonraki acente, Türk Borçlar Kanunu'nun 201. maddesinin II. fıkrası gereğince, denkleştirme istemine sahip önceki acente karşısında müteselsilen sorumlu olurlar. Önceki acentenin acentelik sözleşmesi sona ermeden önce böyle bir denkleştirme borcuna katılma sözleşmesini akdetmesi mümkündür. Zira müvekkili karşısında denkleştirme istemi sınırlandırılmamaktadır. Denkleştirme istemine sahip önceki acente bu sözleşmeyle, müvekkili yanında müteselsil borçlu konumunda ek bir borçlu daha elde etmektedir.

Borca katılma sözleşmesi, alacaklı ve borca katılan arasında yapılabileceği gibi, ilk borçlu ve borca katılan arasında üçüncü şahıs lehine tam sözleşme şeklinde de yapılabilir. Bu şekilde yapılan üçüncü şahıs lehine sözleşmeye alacaklının onayı veya katılımı gerekmez. Zira alacaklı bu sözleşmeyle sadece hukuki avantaj elde etmekte, onun alacağı üzerinde tasarruf edilmemekte ve ilk borçlu borçtan kurtulmamaktadır⁸. Dolayısıyla sonraki acente ile müvekkil arasında akdedilen ve müvekkilin önceki acenteye olan denkleştirme

---

Schulze/Schulze u.a., § 414, Nr. 2 vd.; **MünchKomm/Bydlinski**, § 414 BGB, Nr. 1 vd.

⁷ **Hopt**, § 89 b Nr. 75; **Taschke, Thomas**: Abwälzungs- und Einstandsvereinbarungen im Handelsvertreterrecht, 1. Aufl. 2010, s. 32.

⁸ Bu konuda ayrıntılı olarak bkz. **Şener, Oruç Hami**: "Sözleşmeyle Yapılan Teminat Amaçlı Borca Katılma", Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, Özel S. 2009, s. 1291, 1292.

borcuna sonraki acentenin katılmasına ilişkin hüküm, önceki acentenin müvekkili ile arasındaki acentelik sözleşmesi sona ermeden önce de geçerli olarak kararlaştırılabilir⁹. Bu hüküm Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin IV. fıkrasında öngörülen denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağını ihlal etmez.

B- Acentenin Giriş Bedeli Ödeme Yükümlülüğünden Farklılığı

Acentenin giriş bedeli ödemesine yönelik sözleşmeler, genellikle müvekkilin önceki acenteye denkleştirme ödeme yükümlülüğünün sonraki acenteye yüklenmesine ilişkin sözleşmelerle karıştırılır. Bu karışıklığın nedeni, her iki sözleşmede de tarafların genellikle benzer amaçlardan hareket etmeleridir. Her ikisinde de acente müvekkiline ekonomik olarak fayda sağlayan bir edimi üstlenmektedir. Bunun karşılığında acente müvekkil için acentelik faaliyetinde bulunarak ücret elde etme olanağını kazanmaktadır. Ancak bu iki sözleşmenin ayırımında bu ekonomik amaç belirleyici olmamalıdır.

Alman hukukunda acentelik ilişkisine giriş bedeli ödeme sözleşmesi ile müvekkilin önceki acenteye olan denkleştirme borcunun üstlenilmesi sözleşmelerinin ayırımına ilişkin net kriterler ortaya konmamıştır. Doktrinde ve yargı kararlarında değişik kriterlere göre nitelendirme yapıldığından, aynı sözleşme bazen giriş bedeli sözleşmesi olarak, bazen de denkleştirme borcunun üstlenilmesi olarak anılmıştır. Örneğin OLG München 4.12.1996 tarihli kararında, müvekkilin önceki acenteye denkleştirme ödeme borcunun sonraki acenteye yüklendiği sözleşmeyi giriş bedeli sözleşmesi olarak nitelendirmiştir¹⁰. OLG München bu kararında, "acentenin ekonomik olarak önceki acenteye yapılan denkleştirmeyi üstlendiği ve giriş bedeli ödemekle yükümlü kılındığı sözleşme"den söz etmiştir. Dolayısıyla yargı kararlarında bu sözleşmelerin ayırımına ilişkin bir yeknesaklık bulunmadığı söylenebilir.

⁹ **Hopt**, § 89 b Nr. 73; **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 202; **Busche**, OetkerKomm, § 89 b Nr.54; **Baumbach/Hopt**, § 89 b Nr. 73.

¹⁰ OLG München, 4.12.1996, 7 U 3915/96, BB 1997, s. 22.

Sonraki acentenin müvekkilin önceki acenteye olan denkleştirme ödeme borcunu doğrudan önceki acenteye ödemeyi üstlenmesi halinde burada denkleştirme ödeme borcunun üstlenildiği açıktır. Önceki acentenin denkleştirme isteminin olmaması veya acentenin atandığı bölge veya müşteri çevresi için daha önce acentelik verilmiş değilse, acentelik sözleşmesinin başında kararlaştırılan bedel de artık kuşkusuz giriş bedelidir¹¹. Ancak müvekkilin önceki acenteye denkleştirme ödemekle yükümlü olması halinde denkleştirme borcunun üstlenilmesi ile giriş bedeli yükümlülüğünün ayrımı güçtür.

Alman hukukunda **Kiene'**ye göre¹², giriş bedeliyle müvekkilin ayrılan acenteye olan denkleştirme borcu arasında bir bağlantı olması halinde, artık giriş bedeli ödeme yükümlülüğü değil, denkleştirme borcunun üstlenilmesi sözleşmesi mevcuttur. Ancak bu bağlantıyı acentenin bilmemesi halinde nasıl nitelendirme yapılacağına ilişkin olarak yazar tarafından açıklama yapılmamıştır. Oysa yapılan sözleşmenin önceki acentenin borcunun üstlenilmesi niteliğinde mi yoksa, sadece bir giriş bedeli yükümlülüğünün mü söz konusu olduğu Türk Borçlar Kanunu'nun 19. maddesinin 1. fıkrasına göre belirlenmelidir (Bkz. §§ 133, 157 BGB)¹³. Bu hükme göre, bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde ve yorumlanmasında, tarafların yanlışlıkla veya gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın gerçek ve ortak iradeleri esas alınır. Giriş bedeli ödeme sözleşmesinde, acentenin müvekkilin önceki acenteye olan denkleştirme borcunu yüklenmesi amaçlanmaz. Bu sözleşmeyle acente, acentelik verilmesi karşılığında müvekkiline bir bedel ödemeyi taahhüt eder. Diğer bir ifadeyle, genellikle acentenin ücret geliri elde etme olanağı veya müvekkilin diğer bir karşı edimi bedele bağlanmaktadır¹⁴. Bu sözleşmeyi yaparken müvekkilin ekonomik amacı,

¹¹ **Taschke**, s. 22, 23.

¹² **Kiene, Lorenz H.**: "Der Verkauf einer Handelsvertretung Rechtliche Besonderheiten bei der Nachfolge im Wege des § 89 b III Nr. 3 HGB", NJW 2006, s. 2009.

¹³ Bu yönde bkz. **Taschke**, s. 25.

¹⁴ **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 196; **Budde, Robert**: "Das Ende der Einstandszahlung im Handelsvertreterrecht?", DB 2005, s. 2177; **Kiene**, s. 2009.

ayrılan acenteye denkleştirme borcunu finanse etmek de olabilir. Ancak bu saik giriş bedeli ödeme sözleşmesini müvekkilin denkleştirme ödeme borcunun üstlenilmesi sözleşmesi olarak nitelendirmeye neden olmaz. Hatta taraflar arasında kararlaştırılan giriş bedelinin, müvekkilin önceki acenteye ödeyeceği denkleştirme bedeli ile aynı tutarda olması da, bu sözleşmenin denkleştirme borcunun üstlenilmesi sözleşmesi olduğunu göstermez. Taraflar arasındaki sözleşmeden denkleştirme borcunun üstlenildiği yönünde ortak iradeleri tespit edilemezse, artık giriş bedeli sözleşmesinin mevcut olduğu kabul edilmelidir¹⁵. Ancak burada belirtelim ki, acentenin başlangıçta üstlendiği bedel ister giriş bedeli olsun isterse müvekkilin önceki acenteye denkleştirme borcu olsun, bu yükümlülüklerin acentenin denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağını dolanma amacını taşımaması ve acenteyi mağdur etmemesi gerekir.

II- ACENTENİN GİRİŞ BEDELİNİ ÖDEME ŞEKİLLERİ VE GİRİŞ BEDELİNİN DENKLEŞTİRME İSTEMİYLE BAĞLANTISI

A- Acentenin Giriş Bedelini Ödeme Şekilleri

Acenteliğe giriş bedelinin acentelik sözleşmesinin başlangıcında peşin olarak ödenmesi kararlaştırılabileceği gibi, acentelik sözleşmesinin devamında acentenin ücret hakkından kesinti yapılarak ödenmesi de kararlaştırılabilir. Hatta bu bedelin ödenmesi acentelik sözleşmesinin sona erme anına dek ertelenebilir¹⁶. Ancak bu durumda giriş bedeliyle müvekkil, acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde, bu acenteye denkleştirme ödeme borcunu finanse etmeyi amaçlamış olabilir. Dolayısıyla artık Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin IV. fıkrasında düzenlenen acentenin denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağının, giriş bedeli sözleşmesi yoluyla dolanılması bakımından değerlendirilmesi gerekir.

---

¹⁵ **Taschke**, s. 26.

¹⁶ **Westphal**, s. 422.

B- Acentenin Giriş Bedeli Ödeme Yükümlülüğünün Denkleştirme İstemi İle Bağlantısı

1- Acentenin Denkleştirme Talebi

Acentelik sözleşmesinin sona ermesinin sonuçlarından birisi acenteye denkleştirme ödenmesidir. Acentenin denkleştirme istemi, acentelik sözleşmesi süresince gerçekleştirdiği faaliyetiyle oluşturduğu müşteri çevresinden, müvekkilin sözleşme sona erdikten sonra yararlanmaya devam etmesi, acentenin ise bu müşterilerle işlem yapılmasına rağmen ücret isteme hakkını kaybetmesinin karşılığıdır¹⁷. Diğer bir ifadeyle acentenin denkleştirme istemi acentenin oluşturduğu ve artık müvekkilin tek başına yararlanabileceği müşteri çevresi için karşı edimdir¹⁸. Buna göre sözleşmesi sona eren acente, son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamayan bir denkleştirme ödenmesini talep etme hakkına sahiptir (TTK m. 122/II).

Ancak acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra acentenin denkleştirme istemi bazı koşullara bağlanmıştır. Bu koşulları hükme bağlayan Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin I. fıkrasına göre, denkleştirme talebinde bulunulabilmesi için öncelikle acentelik sözleşmesinin sona ermiş olması, müvekkilin, acentenin bulunduğu yeni müşteriler sayesinde sözleşme ilişkisinin son bulmasından sonra da önemli menfaatler elde edebilecek durumda olması, sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı acentenin elde edeceği ücret isteme hakkını kaybetmesi¹⁹ ve son olarak yapılacak denkleştirme ödemesinin hakaniyete uygun düşmesi gerekir.

---

¹⁷ Bu konuda bkz. **Arkan, Sabih**: Ticari İşletme Hukuku, 16. Baskı, Ankara 2012, s. 220 vd.; **Hopt**, § 89 b Nr. 1 vd.; **Kaya, Arslan**: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, I. Kitap, Ticari İşletme, Yedinci Kısım Acentelik (TTK m. 102-123), İstanbul 2013, m. 122 9 c.

¹⁸ **Hopt**, § 89 b Nr. 2.

¹⁹ Alman Ticaret Kanunu'nun 89 b paragrafında da acentenin denkleştirme talep edebilmesi için acentenin ücret hakkını kaybetmesi koşulu aranmaktaydı. Ancak bu koşul Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 86/653 no'lu Direktifiyle uyumlu değildi. Adalet Divanı'nın Semen/Tamoil kararında,

Acentenin denkleştirme istemine hak kazanabilmesi için bu koşulların tümünün gerçekleşmesi gereklidir. Ancak bu koşulların yanında, Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin III. fıkrasında öngörülen olumsuz koşulun gerçekleşmemesi gerekir. Buna göre, müvekkilin feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz.

2- Denkleştirme İsteminden Önceden Vazgeçme Yasağı

Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin IV. fıkrasına göre, denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemez. Bu hükmün amacı, acente karşısında ekonomik olarak daha kuvvetli durumda bulunan müvekkilin, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce acentenin denkleştirme istemini sınırlandırmasını engellemektir²⁰. Böylece acente, müvekkiline ekonomik bağımlılığı sebebiyle aleyhine olan bir sözleşmeye rıza gösterme tehlikesine karşı korunmaktadır²¹.

Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin IV. fıkrasına göre denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağı acentelik sözleşmesi sona ermeden önce yapılan sözleşmeler için geçerlidir²² ²³. Buna

---

bu koşulun 86/653 no'lu Direktif'in. 17/II, bend. a) hükmüyle bağdaşmadığına karar vermesinden sonra, Alman Ticaret Kanunu'nun § 89 b hükmü 5.8.2009 tarihinde değiştirilerek Direktif'le uyumlu hale getirilmiştir (Semen/Tamoil kararı için bkz. EuGH, 26.3.2009, Slg. 2009, I-2355, EuzW 2009, s. 305 Nr. 33. Entwurf eines Gesetzes zur Durchführung der EG-Richtlinie zur Koordinierung des Rechts der Handelsvertreter, BT-Drs. 11/3077, s. 6, 9 vd.).

²⁰ **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 199; **Busche**, OetkerKomm, § 89 b Nr. 51; **Kaya**, m. 122, Nr. 16 b.

²¹ **Busche**, OetkerKomm, § 89 b, Nr. 51; bu yönde bkz. BGH, 10.7.1996, VIII ZR 261/95, NJW 1996, s. 2868.

²² Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun üye devletlerde acentelik hükümlerinin uyumlaştırılması amacıyla çıkardığı 86/653 sayılı Direktif'in 19. maddesi de acentelik sözleşmesi sona ermeden önce denkleştirme istemine ilişkin hükümlerden acentenin aleyhine ayrılan sözleşmeleri yasaklamıştır. Bkz. Richtlinie 86/653/EWG des Rates vom 18. Dezember 1986 zur

göre, acentelik sözleşmesinin hukuken tam ve kesin olarak sona ermesinden önce acentenin denkleştirme isteminden vazgeçmesi yasaklanmıştır²⁴. Bu yasak, denkleştirme isteminin acentelik sözleşmesi sona ermeden önce kaldırılmasını yasakladığı gibi sınırlandırılmasını da yasaklar²⁵. Denkleştirme isteminin Türk Ticaret Kanunu'nda öngörülen hesaplama biçimini acentenin aleyhine değiştiren sözleşme hükümleri de bu yasak nedeniyle geçersizdir²⁶.

C- Acentenin Giriş Bedeli Ödeme Yükümlülüğünün Denkleştirme İsteminden Önceden Vazgeçme Yasasıyla Bağlantısı

Acentenin sözleşmenin başında giriş bedeli ödeme yükümlülüğü altına girmesi, denkleştirme istemini doğrudan kaldıran veya sınırlandıran bir sözleşme değildir. Zira giriş bedeli ödeyen acente, acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra denkleştirmeyi herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan talep edebilecektir. Hatta kararlaştırılan

---

Koordinierung der Rechtsvorschriften der Mitgliedstaaten betreffend die selbständigen Handelsvertreter, *ABl. Nr. L 382, 31/12/1986 S. 0017 - 0021*.

- ²³ Buna karşı Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin IV. fıkrasına ilişkin gerekçede, denkleştirme isteminde acentelik sözleşmesinin yapılmasından sonra feragat edilmesinin, hile düzeyinde olmamak veya kanunu dolanmak anlamını taşımamak şartıyla geçerli olduğu belirtilmiştir. Bu gerekçedeki açıklama yukarıda belirttiğimiz nedenlerle hatalıdır. Gerekçe bağlayıcı olmadığından, hükmün, denkleştirme isteminde sözleşmenin sona ermesinden önce ileriye etkili olarak vazgeçilemeyeceği şeklinde anlaşılması gerekir (Bu yönde haklı eleştiri ve değerlendirme için bkz. **Kaya**, m. 122 Nr. 16 a, 16 b).
- ²⁴ **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 209; **Busche**, *OetkerKomm*, § 89 b Nr. 53; **Taschke**, s. 9; **Löwisch, Gottfried (Ebenroth, Carsten/Boujong, Karlheinz/Joost, Detlev/Strohn, Lutz)**: *Handelsgesetzbuch*, Band 1, 2. Aufl., München 2008, § 89 b Nr. 137.
- ²⁵ **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 198, 201; **Busche**, *OetkerKomm*, § 89 b Nr. 54; **Kaya**, m. 122 Nr. 16; sonuçta bu yönde **Taschke**, s. 7.
- ²⁶ OLG Frankfurt, 22.10.1985, 5 U 247/84, NJW RR 1986, s. 458; **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 201; **Busche**, *OetkerKomm*, § 89 b Nr. 54.

giriş bedelinin vadesinin acentelik sözleşmesinin sona ermesi anına kadar ertelenmesi ve acentenin denkleştirme isteminden mahsup edilebilmesi halinde de denkleştirme isteminin sınırlandırılması söz konusu değildir²⁷. Zira acente bu durumda da denkleştirme istemine ilişkin ekonomik yararı elde etmekte, denkleştirme istemi sayesinde giriş bedelini bu istemden mahsup edebilmektedir²⁸. Müvekkilin acenteden olan alacaklarının denkleştirme isteminden mahsup edilmesi Türk Ticaret Kanunu ile yasaklanmış değildir²⁹. O halde giriş bedeli kararlaştırılması prensip olarak denkleştirme istemini sınırlandırmaz.

Buna karşılık giriş bedeli sözleşmesinde taraflar, giriş bedelinin vadesini acentelik sözleşmesinin sona ermesine kadar ertelemişler ve sözleşmenin sonunda acentenin denkleştirme talep etme hakkının doğmaması halinde giriş bedeli ödeme yükümlülüğünün de sona ereceğini kararlaştırmışlarsa, burada farklı bir sonuca varmak gerekecektir. Zira bu sözleşmede müvekkilin acenteye denkleştirme ödeme yükümlülüğü giriş bedeline bağlanmıştır. Dolayısıyla bu sözleşmeyle denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağı dolanılmıştır³⁰.

Bu nedenle, giriş bedeli sözleşmesinin denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağını dolandığından söz edebilmek için, bu sözleşmenin denkleştirme istemini kaldırma veya sınırlandırma

---

²⁷ **Taschke**, s. 64. Ancak doktrinde giriş bedelinin vadesinin acentelik sözleşmesinin sona erme anına ertelenmesine tereddütle yaklaşan yazarlar çoğunluktadır. Örneğin **Küstner**, bu durumda denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağının dolanıldığı görüşündedir (s. 210, 211). **Kiene** ise, giriş bedelinin sözleşme sonuna ertelenmesi ve sözleşmenin sonunda denkleştirme isteminden mahsup edilebileceğini kabul etmekle birlikte, denkleştirme isteminden mahsup edilecek giriş bedelinin, bu giriş bedelinin karşı edimi olan acentelik haklarının ekonomik değerini aşması halinde, artık denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağını dolanma amacından söz edilebileceğini ileri sürmüştür (s. 2009).

²⁸ Bu hususta bkz. **Taschke**, s. 61.

²⁹ Bu yönde kararlar için bkz. BGH, 13.1.1972, VII ZR 81/70, NJW 1972, s. 477; MDR s. 1972, s. 317; BB s. 1972, s. 193; DB 1972, s. 328; BFH, 22.8.2007, XR 2/04, BB 2007, s. 2621.

³⁰ **Taschke**, s.65 vd..

amacını taşıması gerekir. Dolayısıyla giriş bedeli sözleşmesinin yegane veya asıl amacının müvekkile denkleştirme ödeme borcundan mahsup edilebilir bir karşı edim sağlamak olduğu hallerde, bu sözleşme Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin IV. fıkrasındaki denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağına aykırıdır³¹.

Giriş bedeli sözleşmesinin, acentenin denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağını dolanma amacına hizmet edip etmediğinin acentenin giriş bedeli yükümlülüğü için karşı edim olarak elde ettiği edimin değerine göre belirlenmesi gerektiği ileri sürülmüştür³². Bu görüşe göre, giriş bedeli çoğunlukla acentenin mevcut müşteri çevresinden derhal yararlanma olanağı elde etmesinin karşılığıdır. Bu nedenle giriş bedeli, acentenin mevcut müşteri çevresinden derhal yararlanma olanağına uygun bir miktar olarak belirlenmişse, denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağının dolanılması söz konusu olmayacaktır. Oysa giriş bedeli sözleşmesinin denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağını ihlal etmediğinden söz etmek için, bu bedel karşılığında acentenin acentelik sözleşmesinden doğan menfaatlerden ayrı ek bir menfaat elde etmesi gerektiği sonucuna varılmamalıdır. Çünkü bunun kabulü halinde, edimler arasında denklik olmaması halinde, denkleştirme isteminin sınırlandırılması söz konusu olacak ve mahkemeler edimlerin denk olup olmadığını araştırmaya girişeceklerdir. Bu nedenle giriş bedeli sözleşmesinin, denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağını ihlal edip etmediği sorunu, somut olayda kararlaştırılan giriş bedelinin miktarına, bu bedelin bir karşı edimle dengelenip dengelenmediğine bağlı değildir. Dolayısıyla denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağının giriş bedeli sözleşmesi ile ihlal edilip edilmediği konusunda mesele, bu sözleşmenin acentenin gelecekteki denkleştirme istemini kaldırma veya sınırlama amacını taşıyıp taşımadığına bağlıdır. Bu ise acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda giriş bedelinin, sadece denkleştirme isteminden mahsup

³¹ Bu yönde bkz. **Taschke**, s. 65, 68; **Westphal**, s. 424; **Budde**, s. 2181.

³² **Kiene**, s. 2009.

etmek için müvekkile karşı edim sağlamaya hizmet ettiği durumlarda kabul edilebilir³³.

Alman hukukunda hakim görüş, müvekkilin önceki acenteye denkleştirme borcunun iç üstlenilmesi sözleşmeleriyle, önceki acentenin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra akdedilen müvekkilin denkleştirme ödeme borcunun dış üstlenilmesi sözleşmelerini prensip olarak geçerli saymış,³⁴ buna karşı giriş bedeli ödeme sözleşmelerinin geçerliliğine daha ihtiyatlı yaklaşmıştır. Bunun nedeni giriş bedeli sözleşmelerinin acentenin denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağını dolanma tehlikesini daha fazla taşıdığı düşüncesidir. Oysa bu tehlikeyi denkleştirme ödeme borcunun üstlenilmesi de taşır. Çünkü eğer giriş bedeli sözleşmesinin acentenin ileride doğacak denkleştirme talep etme hakkının sınırlandırılmasına neden olacağı kabul edilirse, denkleştirme borcunun üstlenilmesi sözleşmesinde acentenin yaptığı ödemenin müvekkilin önceki acenteye denkleştirme borcunu sona erdirecek olması, borcu üstlenen sonraki acentenin ileride doğacak denkleştirme talep etme hakkının sınırlandırılması tehlikesini kaldırmaz³⁵.

D- Denkleştirme İsteminin Hesaplanmasında Hakkaniyet Denetimi ve Giriş Bedeli Kararlaştırılmasının Bu Denetime Etkisi

Acenteye denkleştirme ödenmesi için somut olayın tüm özellikleri dikkate alındığında, acenteye denkleştirme ödenmesinin hak-

³³ **Taschke**, s. 65 vd. özellikle, 68.

³⁴ **Baumbach/Hopt**, § 89 b Nr. 73; **Kiene**, s. 2009. Alman hukukunda acentenin denkleştirme istemini düzenleyen § 89 b HGB'nin gerekçesinde de açık bir şekilde, müvekkilin, ayrılan acentenin denkleştirme istemini sonraki acenteye acentelik sözleşmesi akdi sırasında dikkate alabileceği ve bu amaçla daha düşük ücret kararlaştırabilecekleri veya belirli bir süre için acentenin ücret talep etme hakkını tamamen kaldırabilecekleri belirtilmiştir Bkz. Entwurf eines Gesetzes zur Änderung des Handelsgesetzbuches (Recht der Handelsvertreter, Deutscher Bundestag 1. Wahlperiode 1949, Drucksache Nr. 3856, s. 35, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/01/038/0103856.pdf> 6, Erişim Tarihi: 13.7.2013.

³⁵ **Taschke**, s. 53.

kaniyete uygun olması gerekir (TTK m. 122/I bend c). Hakkaniyete uygunluk, Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinde öngörülen diğer koşullarla birlikte gerçekleşmesi gereken bir koşuldur. Diğer koşulların gerçekleşmesine rağmen, somut olayın özelliklerine göre, denkleştirme istemi hakkaniyete uygun değilse, acente lehine denkleştirmeye hükmedilmez.

Hakkaniyet denetimi sayesinde, müvekkilin kazancı ile acentenin kayıpları dikkate alınarak elde edilen matematiksel sonucun somut olayın koşullarına göre düzeltilmesi mümkündür. Bu denetimin sonucu olarak denkleştirme miktarı yükseltilir, azaltılır veyahut da tamamen ortadan kaldırılabilir³⁶. Hakkaniyet denetiminde bu denetimin amacına uygun olarak sadece acentelik sözleşmesiyle bağlantılı durumlar dikkate alınır. Diğer bir ifadeyle acentenin yaşı, sağlığı, çocuk sayısı ve malvarlığı gibi durumların hakkaniyet denetiminde önemi yoktur³⁷. Buna karşılık acentenin giriş bedeli ödeme yükümlülüğü de hakkaniyet denetiminde dikkate alınmalıdır. Örneğin hakkaniyet denkleştirme miktarının azaltılmasını gerektirmesine rağmen, acentenin giriş bedeli ödemeyi üstlenmiş olması halinde bu azaltmaya gidilmemesi gerekebilir. Ancak bunun için giriş bedeli sözleşmesinin geçerli olması gerekir. Giriş bedeli sözleşmesinin geçersizliği nedeniyle müvekkilin bu bedeli iade etmesi gerekirse, artık giriş bedelinin hakkaniyet incelemesinde dikkate alınmaması gerekir³⁸.

---

³⁶ **Roth, Wulf-Henning (Koller, Ingo/Morck, Winfried)**: Handelsgesetzbuch Kommentar, 7. Aufl. München 2011, § 89 b Nr. 15; **Busche**, OetkerKomm, § 89 b Nr. 18; **Löwisch (Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn)**, § 89 b Nr. 99; **Ayan, Özge**: Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Ankara 2008, s. 189, 199.

³⁷ **Hopt**, § 89 b Nr. 33; **Busche**, OetkerKomm, § 89 b Nr. 18; **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 88; **Löwisch (Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn)**, § 89 b Nr. 97; **Baumbach/Hopt**, § 89 b Nr. 25; **von Westphalen, Friedrich Graf**: "Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters gem. § 89 b HGB", DStR 1995, s. 1555; **Ayan**, s. 199; **Kaya**, m. 122, 14 a.

³⁸ **Taschke**, s. 111.

E- Eski Müşterilerin Denkleştirme İsteminin Hesabında Yeni Müşteri Sayılması ve Giriş Bedeliyle Bağlantısı

1- Müşteri Çevresinin Denkleştirme İstemiyle Bağlantısı

Acentenin denkleştirme istemi talep edebilmesi için acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden, acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra da müvekkilin menfaat sağlaması gerekir (TTK m. 122/I bend a).

İşletmenin mal veya hizmetlerini satın alanlar veya alım yapan bir işletme söz konusuysa, bu işletmeye mal ve hizmet satanlar müşteridir. Ancak tüm bu müşteriler müşteri çevresini oluşturmaz. Zira müşteri çevresinden söz edebilmek için bu müşterilerin devamlı olması gerekir. Devamlı müşteri ise, sadece bir kez sipariş veren değil, bunu belirli bir süreklilikte tekrar eden müşterileri ifade eder³⁹.

Alman Federal Mahkemesi'ne göre, devamlı müşteri, sonraki siparişlerde mutad olarak dikkate alınması gereken, işletmeyle belirli sürede birden fazla işlem yapan veya muhtemel olarak işlem yapacak olan müşterilerdir⁴⁰. Devamlı müşteriden söz etmek için müşterinin sadece aynı işletmeden alışveriş yapması gerekmez⁴¹. Ancak devamlı müşteri kavramı işletmenin faaliyet gösterdiği sektöre göre farklılık gösterir⁴². Alman Federal Mahkemesi, mineral yağ satışı alanında yılda dört kere veya daha fazla akaryakıt alan tüketicinin benzin istasyonunun devamlı müşterisi olarak değerlendirilebile-

---

³⁹ **Thume**, s. 1026; **Roth (Koller/Morck)**, § 89 b Nr. 5 a.; **Busche**, OetkerKomm, § 89 b Nr. 9; **Baumbach/Hopt**, § 89 b Nr. 12; **Kaya**, m. 122 Nr. 12 d, 12 e.

⁴⁰ BGH, 10.7.2002, VIII ZR 158/01, VersR 2003, s. 767; BGH, 6.8.1997, VIII ZR 150/96 ve VIII 92/96, BB 1997, s. 2607; NJW 1998, s. 66, 71; OLG Düsseldorf, 15.11.2012, I-16 U 47/11, 16 U 47/11, Juris Veri Tabanı, Erişim Tarihi: 20.7.2013.

⁴¹ **Thume**, s. 1026.

⁴² BGH, 12.9.2007, VIII ZR 194/06, BB 2007, s. 2475; MDR 2007, s. 1432; OLG Düsseldorf, 15.11.2012, I-16 U 47/11, 16 U 47/11, Juris Veri Tabanı, Erişim Tarihi: 20.7.2013.

ceğini belirtmiştir⁴³. Burada ürünün dayanma süresi önemlidir. Örneğin otomobil satışında beş yıl içerisinde aynı satıcıdan ikinci ürün alan müşteri devamlı müşteri sayılmalıdır. Hatta bu sektörde ilk defa alışveriş yapan müşteri dahi özel servis hizmetleriyle işletmeye bağlandığından, artık işletmenin aynı müşteri ile tekrar işlem yapma beklentisi haklılık kazanır⁴⁴.

Acente sözleşme ilişkisinin devamında bir yandan müvekkilin -varsa- eski müşterilerinden yararlanır ve diğer yandan da bu müşterilere ek olarak yeni müşteri çevresi oluşturabilir. Yeni müşteri, acentenin sözleşme süresi içindeki aracılık veya müvekkili adına akit yapma faaliyetleri sonucunda müvekkile bağlanan müşterileri ifade etmektedir⁴⁵. Acentenin bu faaliyetinin konusu olan ürünler için önceden müvekkile iş ilişkisine girmemiş olan müşteriler yenidir⁴⁶. Acentenin oluşturduğu yeni müşteri çevresinden söz edebilmek için, bu müşterilerin herhangi bir şekilde acentenin faaliyetine dayandırılabilmesi gerekir. Bu nedenle acentenin faaliyetine dayandırılabilirliği sürece, ne müvekkilin kendi tanıtım çabaları, ne markasının çekim etkisi, ne de ilgili pazardaki tekel konumu, bu müşterilerin acente tarafından oluşturulan yeni müşteri olarak değerlendirilmesini engeller⁴⁷.

§ 89 b (1) HGB'de, acentenin mevcut müşterilerle iş ilişkilerini önemli şekilde genişletmesi halinde bu müşterilerin de acente tarafından edinilmiş yeni müşteri sayılacağı öngörülmüştür. Bu hüküm Türk Ticaret Kanunu'na alınmamış olmasına rağmen hukukumuz için de aynı değerlendirme yapılabilir⁴⁸. Bu nedenle acente bu

⁴³ BGH, 12.9.2007, VIII ZR 194/06, BB 2007, s. 2475; MDR 2007, s. 1432.

⁴⁴ BGH, 26.2.1997, VIII ZR 272/95, BB 1997, s. 852.

⁴⁵ **Kaya**, m. 122 Nr. 12 a.

⁴⁶ **Busche**, OetkerKomm, § 89 b Nr. 12; **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 57; **von Westphalen**, s. 1554.

⁴⁷ Bu hususta bkz. **Busche**, OetkerKomm, § 89 b, Nr. 11; **Baumbach/Hopt**, § 89 b Nr. 14; **von Westphalen**, s. 1554; **Kaya**, m. 122 Nr. 12 g.; **Ayan**, s. 172.

⁴⁸ **Kaya**'ya göre, § 89 b (1) HGB hükmü TTK'ya alınmamış olmasına rağmen, hakkaniyet ilkesi gereği mevcut bir müşteri ile ilişkilerin sıkılaştırılması, iş

müşterilerle iş bağlantıları nedeniyle de denkleştirme isteminde bulunabilir. İş ilişkisinin genişletilmesi hem sipariş miktarı bakımından hem de farklı ürünleri de siparişlere dahil etme şeklinde gerçekleşebilir. Bu her iki durumda da müvekkilin cirosu artar. Bu nedenle iş ilişkilerini genişletmenin önemli olduğunu tespit etmek için acentelik sözleşmesinin başlangıcındaki ciro ile bu sözleşme ilişkisinin bitimindeki ciro karşılaştırılmalıdır⁴⁹.

Acente eski ve yeni müşterilerden ücret elde etmek suretiyle yararlanır. Sözleşmenin sona ermesiyle birlikte acente artık bu eski ve yeni müşteri çevresinden yararlanma olanağını kural olarak kaybeder ve bu müşteri çevresinden yararlanma olanağı müvekkile kalır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinde öngörülen koşullar mevcutsa, acentenin denkleştirme talep etme hakkı vardır. Bu koşullardan da anlaşılacağı üzere, denkleştirme istemi, acentenin yeni müşteri çevresi oluşturması ve sözleşme sona erdikten sonra bu müşteri çevresinden yararlanamayıp müvekkilin fayda elde etmeye devam etmesinin bedelidir. Diğer bir ifadeyle, burada acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle acentenin oluşturduğu müşteri çevresinin müvekkile devri değil, ancak zaten müvekkile ait olan müşteri çevresinden acentenin yararlanamamasının karşılığıdır⁵⁰.

Acenteye acentelik sözleşmesi ile eski müşterilerden yararlanma olanağı da verilmişse, bu müşteri çevresi acentelik sözleşmesi sona erdiğinde denkleştirme isteminin hesabında dikkate alınmaz. Zira acente bu müşterileri bizzat edinmiş değildir; bu müşterilerle iş ilişkisi kurulmasına acentenin katkısı söz konusu değildir.

---

hacminin genişletilmesi "yeni müşteri kazandırılması" olarak değerlendirilmelidir (m. 122 Nr. 8 a).

⁴⁹ **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 63, 64; **Busche**, OetkerKomm, § 89 b Nr. 13; **von Westphalen**, s. 1554; **Ayan**, s. 171; **Kaya**, m. 122 Nr. 12 c.

⁵⁰ **Thume**, s. 1028.

2- Eski Müşterilerin Denkleştirme İsteminin Hesabında Yeni Müşteri Sayılmasının Kararlaştırılması ve Giriş Bedeliyle Bağlantısı

a- Ön Açıklama

Acentelik sözleşmesinin başlangıcında mevcut müşterilerin denkleştirme isteminin hesaplanmasında yeni müşteri sayılacağı kararlaştırılabilir. Bu hüküm giriş bedeli için karşı edim olarak da kararlaştırılabilir. Böyle bir sözleşme acentenin denkleştirme istemini sınırlandırmayıp acentenin yararına olduğundan, acentelik sözleşmesi sona ermeden geçerli olarak akdedilebilir⁵¹.

Ancak tarafların acentelik sözleşmesinde sadece giriş bedeli kararlaştırmalarından, zımni olarak mevcut müşterilerin denkleştirme isteminin hesabında yeni müşteri olarak dikkate alınacağına kararlaştırıldığı sonucuna varılamaz⁵².

b- OLG München'in 8.8.2001 Tarihli Kararı

Alman hukukunda OLG München'in 8.8.2001 tarihli kararı⁵³, acentelik sözleşmesinde sadece giriş bedeli kararlaştırılmasının mevcut müşterilerin denkleştirme isteminin hesabında yeni müşteri olarak sayılıp sayılmayacağı konusunda tartışmaya neden olmuştur. Bu karara konu uyuşmazlıkta, taraflar 1990 yılının ağustos ayında acentelik sözleşmesi akdetmişler, ancak bu sözleşmede bir giriş bedeli öngörmemişlerdi. Acentelik sözleşmesinde müvekkile, acenteye mevcut müşterilerin listesini verme yükümlülüğü öngörülmüştür. Bu sözleşmenin akdinden ve tarafların yükümlülüklerini yerine getirmeye başlamalarından dokuz ay geçtikten sonra, müvekkil acenteden, önceki acenteye ödenmiş olan denkleştirme bedeline eş değer 142.500 DM ödemesini talep eder. Acente müvekkilin bu

---

⁵¹ **Taschke**, s. 104; **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 196.

⁵² **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB,Nr. 196; **Taschke**, s. 108, 109.

⁵³ OLG München, 8.8.2001, 7 U 5118/00, BeckRS 2001, 30198333.

talebini yerine getirir. Daha sonra acentelik sözleşmesi sona erdiğinde denkleştirme isteminin hesabında acentenin devraldığı eski müşterilerin yeni müşteri olarak sayılıp sayılmayacağı hususunda uyuşmazlık çıkmıştır. OLG München kararında , sonraki acentenin dokuz ay sonra kendisinden talep edilen meblağı kabul etmesiyle taraflar arasında zımnen, eski müşterilerin, gelecekteki denkleştirme isteminin hesaplanmasında, acente tarafından yeni edinilmiş müşteri olarak değerlendirileceğinin kararlaştırıldığı sonucuna varmıştır. OLG München bu sonuca varmasına gerekçe olarak, bu ödeme için başka bir hukuki sebebin kabul edilebilir olmadığını, söz konusu ödemenin, müvekkilin önceki acenteye borçlanılan denkleştirme bedelini acentenin üstlenmesine ilişkin yazılı bir talebe dayandığını, böyle bir talebin acente tarafından kabulünün, eski müşterilerin denkleştirme isteminin belirlenmesinde yeni müşteri olarak kabul edileceği düşüncesine dayanabileceğini, dürüstlük kuralının bu yönde yorumu haklı kıldığını (§ 133, 157 BGB) göstermiştir.

OLG München'in bu kararı doktrinde, sadece bir giriş bedeli kararlaştırıldığı hallerde bunun zımnen denkleştirme isteminin hesabında yeni müşteri olarak kabul edilmesi gerektiği anlamına geldiği belirtilerek eleştirilmiştir⁵⁴. Gerçekten sadece giriş bedeli sözleşmesinden hareketle, eski müşteri çevresinin denkleştirme isteminin belirlenmesinde zımnen yeni müşteri olarak kararlaştırıldığı sonucu çıkarılmamalıdır⁵⁵. Acente sözleşmenin başında müvekkiline giriş bedeli ödeyerek sadece müvekkilin müşteri çevresinden yararlanma ve bunlarla iş bağlantılarını genişletme olanağı elde edebilir. Aksinin kabulü için bunun taraf iradelerinden anlaşılması gerekir. Ancak burada somut olaya ilişkin farklı bir durumu değerlendirmek de gerekir. Karara konu uyuşmazlıkta acentelik sözleşmesi akdedildikten dokuz ay sonra müvekkilin önerisi üzerine acente giriş bedelini ödemeyi kabul etmiştir. Artık burada dürüstlük kuralı farklı yönde yorum yapılmayı haklı kılabilir.

⁵⁴ Bu hususta bkz. *Taschke*, s. 108 vd.

⁵⁵ *Thume*, s. 1029.

c- OLG München'in 20.10.2004 Tarihli Kararı

OLG München'in 20.10.2004 tarihli kararına⁵⁶ konu uyuşmazlıkta, 8.10.1999 tarihinde aşağıdaki hükümleri içeren bir acentelik sözleşmesi akdedilmiştir:

"§ 9. (1) Ayrılan acentenin devrettiği müşteri çevresi nedeniyle müvekkilden katma değer vergisiyle birlikte 200.000 DM tutarında denkleştirme istemi vardır.

(2) Acente, müvekkile 100.000 DM tutarında ödeme yapmakla yükümlüdür. Ödeme, müvekkilin katma değer vergisi dahil olmak üzere acenteye ait ücretin dörtte birinden kesinti yapılarak gerçekleştirilecektir.

Önceki acente tarafından edinilmiş olan müşteri çevresi -§ 89 b HGB anlamında- acente tarafından edinilen müşteri çevresi sayılmaz.

(3) Acentelik sözleşmesi, bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren üç yılın geçmesinden önce sona ererse, acente tarafından yapılması gereken ödeme, üç yıllık sözleşme süresinin altında kalan her ay için Nr. 2'ye göre ödenmesi gereken miktarın otuzaltıda biri oranında azalır. Kesinti yapılan miktar, bu şekilde hesaplanan miktarı aşarsa, müvekkil aşan miktarı acenteye geri ödemekle yükümlüdür.

Acente fesih için haklı sebep yaratmışsa, müvekkilin geri ödeme yükümlülüğü yoktur. Fesih için haklı sebebi müvekkil yaratmışsa, acentenin ödeme yükümlülüğü sona erer."

Taraflar sonradan 3.8.2001 tarihinde yaptıkları sözleşmeyle, acenteye tahsis edilen bölgenin küçülmesi yüzünden Sözleşme'nin § 9 II hükmünde gösterilen meblağı 100.000 DM'den 84750 DM'a indirmişlerdir.

Davacı müvekkil, ücretlerden mahsup edildikten sonra henüz ödenmemiş kalan giriş bedelinin ödenmesi için acenteyi dava etmiştir. Eyalet Mahkemesi, acentenin giriş bedeli ödemesine ilişkin sözleşme hükmünün geçerli olduğunu tespit etmiş, davalının davacıya faiziyle birlikte 9762,15 Euro ödemesine karar vermiş ve kalan

---

⁵⁶ OLG München, 20.10.2004, 7 U 3194/04, NJW-RR 2005, s. 1062 vd.

kısım için davayı reddetmiştir. OLG München davalının istinaf başvurusunu yerinde bulmuştur.

OLG München, giriş bedeli kararlaştırılmasını, denkleştirme isteminin sınırlandırılması olarak görmüştür. Dolayısıyla bu sözleşme OLG München'e göre denkleştirmede isteminden önceden vazgeçme yasağını -§ 89 (4) HGB- ihlal nedeniyle geçersizdir. Bu nedenle OLG München, müvekkilin giriş bedeli ödeme sözleşmesinde kararlaştırılan miktardan kalanın ödenmesi amacıyla acenteye açtığı davayı reddetmiştir.

OLG München'e göre, müvekkilin eski müşteri çevresinden acentenin yararlanmasının bedele bağlanması, denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağının ihlali niteliğinde değildir. Ancak mevcut olayda önceki acente tarafından oluşturulmuş müşteri çevresinin, acentenin denkleştirme isteminin hesabında yeni müşteri sayılmayacağı kararlaştırılmıştır. Bu düzenleme, denkleştirme isteminin hesaplanmasında acenteyi mağdur eder. Çünkü bölge acenteliğinin üstlenilmesi karşılığında 100.000 DM.'lık net devir bedeli ödenmesine rağmen, bu müşteriler acentenin denkleştirme isteminin hesaplanmasında dikkate alınmayacaklardır. OLG München, sözleşmenin bu hükmü sebebiyle, acente tarafından iş bağlantılarının önemli şekilde genişletildiği eski müşterilerin denkleştirme isteminin hesabında dikkate alınmasının engellendiğini belirtmiştir. OLG München'e göre bu nedenle denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağı ihlal edilmiştir.

Doktrinde bu kararı değerlendiren **Budde**'ye göre, OLG München eski müşteri çevresinin, denkleştirme isteminin hesaplanmasında yeni müşteri sayılmayacağını öngören sözleşme hükmünün, denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağını ihlal ettiği sonucuna vardığına göre, bu karara anlam verebilmek için, ancak mahkemenin her giriş bedeli hükmünün aynı zamanda zımni bir yeni müşteri düzenlemesi olduğundan hareket ettiği kabul edilebilir. Yazara göre, aksi halde sözleşme hükmünün zaten var olan durumu açıklamaktan öte bir anlamı olmayacaktır. Zira önceki acente tarafından oluşturulmuş müşteriler zaten eski müşteridir. Yazarın da belirttiği gibi, OLG München acente ve müvekkilin sadece giriş

bedeli ödenmesi hususunda anlaşmaları halinde, bunun denkleştirme isteminin hesaplanmasında eski müşteri çevresinin zımnen acente tarafından edinilen yeni müşteri olarak dikkate alınacağını kabul etmiştir. Hatta uyuşmazlıkta olduğu gibi yeni müşteri düzenlemesi içermeyen giriş bedeli sözleşmesini OLG München geçersiz olarak kabul etmiştir. Çünkü taraflar sözleşmede açık bir şekilde yeni müşteri düzenlemesi yapmak istemediklerini belirtmişlerdir. Taraflar yeni müşteri düzenlemesini kabul etmedikleri için mahkemeye göre giriş bedeli sözleşmesi geçersizdir. **Budde**'nin belirttiği gibi, sonuçta mahkeme, yeni müşteri düzenlemesini giriş bedeli sözleşmesinin geçerliliği için zorunlu koşul olarak görmüştür⁵⁷.

Öncelikle belirtmelidir ki, OLG München'in, acente tarafından iş ilişkilerinin önemli şekilde genişletildiği eski müşterilerin denkleştirme isteminin hesabında dikkate alınmasının engellendiği yönündeki tespiti yerinde değildir⁵⁸. Gerçekten sözleşmede taraflar sadece, *eski müşteri çevresinin acente tarafından edinilen yeni müşteri çevresi olarak görülmemesi gerektiğini* kararlaştırmışlardır. Yoksa acentenin bu müşterilerle ilişkileri geliştirerek bunlarla elde edilen ciroyu artırması halinde, bunun denkleştirme isteminin hesabında dikkate alınmasını kararlaştırmış değillerdir.

d- Değerlendirme

Giriş bedeli sözleşmesinin ancak eski müşteri çevresinin denkleştirme hesabında zımnen yeni müşteri olarak dikkate alındığı ve giriş bedelinin ancak bu durumda geçerli olduğu kabul edilmemelidir. Öncelikle, bu müvekkil için ekonomik olarak hiç cazip olmayacaktır. Zira bu, giriş bedeli talep eden müvekkilin önceki acenteye ve sonraki acenteye olmak üzere aynı müşteri çevresi için iki kez denkleştirme ödemesi anlamına gelir⁵⁹. Bu ise çok karlı bir acentelik sağlayan müvekkil için amaca uygun olmayacaktır. Giriş bedeli sözleşmesinin geçerliliği için tek kriter eski müşteri çevresinin

---

⁵⁷ **Budde**, s. 2180.

⁵⁸ **Budde**, s. 2180.

⁵⁹ **Budde**, s. 2180.

mevcut olması veya eski müşteri çevresinin denkleştirme isteminin hesabında yeni müşteri sayılmasının kararlaştırılması olmamalıdır.

III- GİRİŞ BEDELİ SÖZLEŞMELERİNİN GEÇERSİZLİK NEDENLERİ

A- Acentelik Sözleşmesinin Taraflarının TTK'dan Doğan Hak ve Yükümlülükleriyle Acentenin Sözleşmeden Kaynaklanan Giriş Bedeli Ödeme Yükümlülüğü

Acentelik sözleşmesi, karşılıklı hak ve yükümlülükleri içeren bir sözleşmedir. Acentenin hakları müvekkilin borçlarının karşılığını, acentenin borçları ise, müvekkilin haklarının karşılığını oluşturur. Türk Ticaret Kanunu'nun 104 ve 109 vd. hükümlerine göre acentenin borçları, müvekkil adına aracılık etme ve/veya sözleşme akdetme yükümlülüğü, sadakat yükümlülüğü, haber verme yükümlülüğü, müvekkilin talimatlarına uyma yükümlülüğü, önleyici tedbirler alma yükümlülüğü, müvekkiline ait parayı teslim etme yükümlülüğü ve rekabet etmeme yükümlülüğü olarak sayılmıştır.

Türk Ticaret Kanunu'nun 120. maddesinde müvekkilin borçları hükme bağlanmıştır. Buna göre, müvekkil acenteye mallarla ilgili belgeleri vermek, bilgi vermek, ücret ödemek, ücret, avans ve olağanüstü giderler hakkında faiz ödemekle yükümlüdür.

Acentenin asli edim yükümlülüğü müvekkil için aracılık faaliyeti veya onun adına sözleşme akdi için çaba göstermektir. Bunun karşılığında müvekkil acenteye ücret ödemekle yükümlüdür. Acente ve müvekkilin bu edim yükümlülükleri karşılıklılık ilişkisi içerisindedir⁶⁰. Türk Ticaret Kanununda acentenin borçları arasında giriş bedeli ödeme sayılmamıştır. Bu nedenle acentenin giriş bedeli ödeme yükümlülüğünün kararlaştırılmasının acentelik sözleşmesine yabancı bir yan edim yükümlülüğü olduğu söylenebilir. Taraflar sözleşmenin içeriğini düzenleme özgürlüğüne dayanarak yapmak istedikleri

⁶⁰ Bu hususta bkz. **Roth (Koller/Morck)**, § 87 Nr. 2; **Busche**, OetkerKomm, § 84 Nr. 64; **Baumbach/Hopt**, § 87 Nr. 2; **Kayıhan, Şaban**: Yeni TTK ve TBK Işığında Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 4. Baskı, Ankara 2011, s. 123; **Kaya**, m. 113 Nr. 6.

sözleşmede asli edim yükümlülükleri yanında yan edim yükümlülükleri de kararlaştırabilirler. Bu çerçevede taraflar acentelik sözleşmesinde acentenin giriş bedeli ödemesini öngörebilirler. Kanunkoyucu acentelik sözleşmesinde giriş bedeli kararlaştırılmasını yasaklamış değildir.

Acentelik ilişkisine girmek için acenteye giriş bedeli yükümlülüğü getirilmesinin hukuka uygunluğuna ilişkin dayanaklardan biri olarak Alman hukukunda, § 89 b (3) Nr. 3 HGB hükmü gösterilmektedir. Bu hükme göre, müvekkil ve acente arasındaki sözleşmeye dayanarak, sözleşme ilişkisine acente yerine üçüncü kişinin girmesi halinde acentenin denkleştirme istemi mevcut değildir. Bu hükümden, kanunkoyucunun sonraki acentenin acenteliği devralması için ödeme yapmasını hukuka uygun gördüğü sonucu çıkarılabilir⁶¹. Zira hükmün gerekçesinde⁶², acenteye üçüncü kişi tarafından acenteliği devralmak için uygun bir karşılık ödenmişse, ancak bundan sonra acentenin sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerini müvekkilin onayıyla devredeceği düşüncesine dayandığı belirtilmiştir. Böylece acenteliği önceki acenteden bedel karşılığı devralan üçüncü kişi, müşteri kazanma çabasına girmeksizin acenteliği devredenin müşterilerinden doğrudan yararlanacaktır. Bu olanağı da acentelik sözleşmesinin başında bir bedel ödeyerek elde edecektir.

B- Giriş Bedelinin Geçerliliğinin Karşı Edime ve Bu Karşı Edimin Değerine Bağlı Olup Olmadığı Sorunu

Alman hukukunda giriş bedeli sözleşmelerinin geçerliliğinin, acenteliğin verilmesi dışında, müvekkilin ayrı bir karşı ediminin mevcut olmasına bağlı olup olmadığı ve bu karşı edimin değerinin ne olabileceği tartışılmıştır. Bu görüşlerin nedeni yazarların denkleş-

---

⁶¹ **Taschke**, s. 57, 58; **Westphal**, s. 422.

⁶² Entwurf eines Gesetzes zur Durchführung der EG-Richtlinie zur Koordinierung des Rechts der Handelsvertreter, Deutscher Bundestag 11. Wahlperiode, Drucksache Nr. 11/3077, s. 35, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/11/030/1103077.pdf>, Erişim Tarihi: 14.7.2013.

tirme isteminden önceden vazgeçme yasağının dolanılması konusundaki endişeleridir. Bu nedenle doktrinde yoğun olarak acentenin giriş bedeli yükümlülüğü karşılığında uygun bir menfaat elde etmesi gerektiği ileri sürülmüştür. **Westphal**, giriş bedeli sözleşmelerinin geçerliliği için, acentenin giriş bedeli olmaksızın elde edemeyeceği bir menfaat elde etmesinin belirleyici olduğunu, acentenin müvekkilin eski müşteri çevresiyle hemen ücret elde edebilmesi halinde bu menfaatin mevcut olduğunu, acenteye tekel hakkı tanınmasının yeterli olmadığını, savunmuştur⁶³.

Küstner de, giriş bedelinin geçerliliğini karşı edimin varlığına bağlamış ve denkleştirme isteminin hesabında yeni müşteri olarak dikkate alınacak eski müşteri çevresinin mevcut olması halinde giriş bedeli için karşı edimin mevcut olduğu görüşünü ileri sürmüştür⁶⁴.

von Hoyningen-Huene, giriş bedelinin geçerliliğinin giriş bedeli ve karşı edim arasında denge bulunmasına bağlı olduğunu belirtmiştir. Yazara göre, acentelik sözleşmesinde acenteye giriş bedeli yükümlülüğünün öngörülmesi halinde, bu giriş bedeli karşılığında müvekkil karşı edim olarak acentelik tanıdığına göre, karşı edim olan acentelik haklarının hangi değere sahip olduğu belirlenmelidir. Zira giriş bedelinin geçerliliğinin belirlenmesinde edimler arasındaki denge önemlidir⁶⁵.

Doktrinde savunulan diğer görüş ise, giriş bedeli kararlaştırılmasının prensip olarak geçerli olduğunu, geçerliliğin giriş bedeli için müvekkilin ek bir karşı ediminin bulunmasına bağlı olmadığını ileri sürmüştür. Bu görüşte olan **Löwisch** ve **Taschke**'ye göre, acentenin müvekkile giriş bedeli ödeme yükümlülüğü, önceki acentenin ve yeni acentenin denkleştirme istemini etkilemezse, prensip olarak geçerlidir. Böyle sözleşmelerin geçerliliği, aşırı yararlanma kapsamına girmediği (§ 138 BGB) müddetçe, müvekkilin ek karşı edimine bağlı değildir⁶⁶.

---

⁶³ **Westphal**, s. 424.

⁶⁴ **Küstner**, s. 212; aynı yönde **Budde**, s. 2180 vd.

⁶⁵ **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 204.

⁶⁶ **Löwisch (Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn)**, § 86 a Nr. 14; **Taschke**, s. 69.

Gerçekten sözleşme özgürlüğü çerçevesinde taraflar giriş bedeli miktarını serbestçe belirleyebilecekleri gibi, giriş bedeli için karşı edim belirleyip belirlememekte de kanunun çizdiği sınırlar içerisinde serbesttirler. Dolayısıyla tarafların yaptıkları giriş bedeli sözleşmesinde, giriş bedeli ve bunun karşı edimi arasında oransızlık dahi bulunabilir. Sadece edimler arasında denge olmamasından hareketle denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağının ihlal edildiği sonucuna varılmamalıdır. Ancak çok yüksek bir giriş bedeli karşılığında acenteye önemsiz bir menfaat sağlanmışsa, bu sözleşmeye ahlaka aykırılık halinde Türk Borçlar Kanunu'nun 27. maddesinin I. fıkrasının, aşırı yararlanma halinde 28. maddesinin, giriş bedeli sözleşmesi genel işlem şartı niteliğindeyse, 25. maddesinin uygulanması söz konusu olabilir. Bu nedenle aşağıda giriş bedeline ilişkin sözleşmelerde edimler arasında açık oransızlık meselesi üzerinde durulmuştur.

C- Giriş Bedeli Sözleşmelerinde Edimler Arasında Aşırı Oransızlığın Hukuki Sonucu

Sözleşme ilişkisi içerisinde tarafların karşılıklı taahhütleri arasındaki oransızlık, edimler arası dengesizliğe neden olur. Edimler arası bu oransızlıklar sözleşme özgürlüğü ilkesi nedeniyle kural olarak kabul edilebilir. Acentelik sözleşmesinde müvekkil, acente karşısında açıkça daha üstün ve güçlü durumdadır. Müvekkil bu konumunu abartılı bir taahhüt elde etmek için kullanırsa ve buna karşılık acentenin giriş bedeli taahhüdü kendi menfaatleri bakımından kabul edilebilir değilse, böyle bir sözleşme genel ahlak kuralları bakımından da tehlike doğurur⁶⁷. Ahlaka aykırılık taahhüdün süresi veya getirdiği yükün aşırılığında kaynaklanabilir⁶⁸. Böyle bir

⁶⁷ Sözleşmelerde genel ahlaka aykırılık esasları için ayrıntılı olarak bkz. **Ateş, Derya**: Borçlar Hukuku Sözleşmelerinde Genel Ahlaka Aykırılık, Ankara 2007, s. 204 vd. özellikle bkz. 247, 248; **MünchKomm/Armbrüster**, § 138 BGB Nr. 1 vd.; **Dörner/Schulze u.a.**, § 138 Nr. 1 vd.

⁶⁸ **Oğuzman, Kemal/Öz**, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.I, 9. Baskı, İstanbul 2011, s. 93; **Eren**, s. 325, 326.

durumda giriş bedeli sözleşmesi Türk Borçlar Kanunu'nun 27. maddesinin 1. fıkrası gereğince kesin olarak hükümsüzdür.

Edimler arasında ahlaka aykırılık seviyesinde olmayan oransızlık, Türk Borçlar Kanunu'nun 28. maddesinin koşulları varsa, aşırı yararlanma nedeniyle sözleşmenin iptaline neden olabilir. Diğer bir ifadeyle, edimler arasındaki açık oransızlık, zarar görenin zor durumda kalmasından veya düşüncesizliğinden ya da deneyimsizliğinden yararlanılmak suretiyle gerçekleştirildiği takdirde⁶⁹, zarar gören, durumun özelliğine göre ya sözleşme ile bağlı olmadığını diğer tarafa bildirerek edimin geri verilmesini ya da sözleşmeye bağlı kalarak edimler arasındaki oransızlığın giderilmesini isteyebilir (TBK m. 28). Bu hüküm gereğince karşılıklı edimlerin objektif olarak takdir edilen değerleri arasında açık yani işten anlayan herkesin kolayca gözüne çarpan bir oransızlığın söz konusu olması halinde hükmün objektif şartı gerçekleşmiş olur.

D- Giriş Bedeli Sözleşmelerinde Edimler Arasında Aşırı Oransızlığın Belirlenmesindeki Kriterler

Tarafların karşılıklı edimleri arasında aşırı oransızlığın bulunup bulunmadığı edimlerin sözleşmenin kurulması anındaki değerleri objektif olarak takdir edilerek belirlenmelidir⁷⁰. Müvekkilin acenteye giriş bedeli karşılığı tanıdığı hakların değerinin tespiti güçlük gösterir. Acentenin müvekkili için aracılık veya akid yapma yükümlülüğünün karşı edimini acentenin ücret hakkı teşkil eder⁷¹. Giriş bedeli ödeyen acentenin elde edeceği mutad ücret, giriş bedeli karşılığı müvekkilin acenteye tanıdığı hakların değerlendirilmesinde kriter olarak alınabilir. Burada müvekkilin acenteliğe konu ürünü ve bu

---

⁶⁹ Çoğunlukla tacir konumunda olan acentenin, ticari işletmesiyle ilgili faaliyetlerinde düşüncesizliği ya da deneyimsizliği söz konusu olamayacağından, ancak zor durumda kalma halinde aşırı yararlanma hükümlerine dayanması mümkündür (Arkan, s. 139). Giriş bedeli ödeme konusunda zor durumda kalma koşulunun gerçekleşmesi ise güç görünmektedir.

⁷⁰ Eren, s. 419; Oğuzman/Öz, C. I, s. 143.

⁷¹ MünchKomm/von Hoyningen-Huene, § 86 a HGB Nr. 12.

ürünün pazarda satış şansı da önemli bir kriterdir⁷². Bunun yanında acentenin faaliyet gösterdiği bölgede müşteri çevresinin genişliği ve bu müşteri çevresiyle önceki acentenin elde ettiği ücret miktarı, acentenin tek başına yetkili olması, garanti provizyonları, başarıya yönelik ek provizyonlar tanınması, uzun bir sözleşme süresi, ayrılan acente tarafından edinilen eski müşterilerin denkleştirme isteminin hesabında yeni müşteri olarak sayılacağına kararlaştırılması gibi kriterler de acentelik hakkının değerinin belirlenmesinde önemlidir⁷³. Bu nedenle, müvekkilin pazardaki konumu, ürünlerinin kalitesi, pazardaki rekabet konumu gibi kriterlere göre yapılan değerlendirmede, acentenin ortalama bir sözleşme süresinde, bir yandan kendi maliyetlerini karşılayıp karşılamadığı ve diğer yandan da acentelik faaliyeti ile gelir elde etme olanağına sahip olup olmadığı belirleyicidir. Eğer böyle bir değerlendirme sonucunda acentenin gelir elde etme olanağından söz edilebiliyorsa, artık edimler arasında oransızlıktan söz edilemeyecektir⁷⁴. Bundan sonra ise Türk Borçlar Kanunu'nun 27. maddesinin I. fıkrası veya 28. maddesi çerçevesinde edimler arasında aşırı oransızlık da söz konusu olmayacaktır.

OLG Celle⁷⁵, giriş bedelinin acentenin bir yıllık ortalama ücreti tutarında belirlenmesi halinde, bu sözleşme, acentenin bir yıl

---

⁷² **Taschke**, s. 71. Buna ilişkin örnek karar için bkz. LG Karlsruhe, 16.9.1988, 4 O 214/88, NJW-RR 1989, s. 822.

⁷³ Bu hususta bkz. OLG Düsseldorf, 15.11.2012, I-16 U 47/11, 16 U 47/11, Juris Veri Tabanı, Erişim Tarihi: 20.7.2013; **Taschke**, s. 71; **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 86 Nr. 26, § 86 a Nr. 14, 15, § 87 b Nr. 4 vd., § 89 b HGB Nr. 204. Bu son yazar aynı yerde sadece tekel niteliğinde acentelik verilmesini karşı edim olarak görülmeyeceğini belirtmiştir. **Westphal**'in belirttiği gibi tekel şeklinde acentelik (Alleinvertriebsrecht) verilmesi, eski müşterilerin olup olmadığını veya acentenin faaliyete başlamasıyla bu müşteriler nedeniyle doğrudan ücret elde edip edemeyeceğini göstermez (s. 423). Ancak tekel niteliğinde acentelik, eski müşterilerin de mevcut olup olmamasına göre karşı edimin değerinin belirlenmesi için bir kriter olarak dikkate alınabilir.

⁷⁴ Bu hususta bkz. **Taschke**, 72; aynı yönde **Westphal**, s. 424; **Thume**, s. 1028.

⁷⁵ OLG Celle, 13.12.2001, 11 U 90/01, <http://www.rechtsprechung.niedersachsen.de>, Erişim Tarihi: 13.7.2013.

boyunca müvekkili için faaliyet göstermesi anlamına geldiğinden, edimler arasında aşırı oransızlık nedeniyle § 138 BGB⁷⁶ gereğince giriş bedeli sözleşmesinin geçersiz olduğuna karar vermiştir. Oysa burada somut olayın koşullarına göre karar verilmeliydi. Örneğin bir yıllık ortalama ücret miktarı, on yıllık sürede elde edilen ücretin sadece % 10'unu oluşturur. Acente üstlendiği acentelik sayesinde bu ücreti elde edebilecekse, edimlerin oransızlığından dahi söz edilememelidir⁷⁷.

Acentenin giriş bedeli karşılığında derhal ücret elde edebileceği eski müşterilerin mevcut olması halinde edimler arasında açık oransızlığın söz konusu olmadığından hareket edilebilir. Ancak buradan edimler arasında açık oransızlığın söz konusu olmaması için acenteye daha yüksek ücret geliri, eski müşterilerin denkleştirme isteminin hesabında yeni müşteri sayılması gibi özel bir karşı edim sağlanması da gerekli değildir⁷⁸.

Müvekkilin gerekli bilgi ve belgeyi acenteye sağlama borcu karşılığında acentenin giriş bedeli ödeme yükümlülüğü kararlaştırılmaz. Zira müvekkil Türk Ticaret Kanunu'nun 120. maddesi gereğince mallarla ilgili bilgi ve belgeyi acenteye sağlamakla yükümlüdür. Acentelik sözleşmesinin niteliği gereği müvekkil acenteyi desteklemekle yükümlü olduğundan, bu hüküm geniş anlaşılmalı ve bu yükümlülüğün gerektirdiği belgeleri içermelidir⁷⁹. Acentenin yan yükümlülüklerinden olan bu yükümlülük çerçevesinde müvekkil, fiyat listeleri, reklam materyalleri, müşteri listeleri gibi belgeleri acenteye sağlamalıdır. Acente, daha önce müvekkili tarafından bizzat

---

⁷⁶ Burada belirtelim ki Alman hukukunda § 138 (2) BGB, güç durumda bulunma tecrübesizlik, karar verme yeteneğinin olmaması gibi durumlar yüzünden ortaya çıkan edimler arasında açık oransızlığı kesin hükümsüzlük yaptırımına bağlamıştır.

⁷⁷ Bu hususta ayrıntılı olarak bkz. **Taschke**, s. 73, 78, 79.

⁷⁸ **Taschke**, s. 79; **Westphal**'e göre ise, giriş bedelinin geçerliliği acentenin giriş bedeli ödemeseydi elde edemeyeceği ayrı bir menfaat elde etmesine bağlıdır. Bu nedenle yazar, acenteye ödenecek ücretin mutat olarak belirlenen ücret miktarının üzerinde olması gerektiğini ileri sürmüştür (s. 424).

⁷⁹ Bu hususta bkz. **Kaya**, m. 120 Nr. 4.

veya başka bir acente tarafından faaliyet gösterilen bir bölgenin acenteliğini almışsa, müvekkilin ona örneğin müşteri listesini sağlama gerekir⁸⁰. Sektöre, işletmenin büyüklüğüne, acentenin somut faaliyet konusuna göre değişiklik gösteren⁸¹ belgelerin verilmesi yükümlülüğünün müvekkil tarafından bedele bağlanmaması gerekir. Acentenin bilgi ve belge verme borcunu düzenleyen Türk Ticaret Kanunu'nun 120. maddesinin II. fıkrasında da, bu maddeye aykırı şartların acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersiz olduğu hükme bağlanmıştır⁸². Acente aracılık yaptığı veya temsilen giriştiği işlemlerin rizikosunu taşıdığı için, bu hüküm, müvekkili tarafından acenteye gereksiz finansal yükümlülük getirilmemesini amaçlar⁸³. Diğer bir ifadeyle acenteye sadece müvekkili için aracılık veya sözleşme yapma çabaları için ekonomik risk yüklenmelidir. Acente müvekkilin ekonomik rizikosunu taşımamalıdır⁸⁴. Ancak burada müvekkilin acenteye belgeleri sağlama yükümlülüğü, acentenin faaliyeti için objektif olarak zorunlu belgelerle sınırlıdır. Bunu aşan kapsamda belge sağlama yükümlülüğü bedele bağlanabilir. Gerekli belgelerin örneklerinin sağlanması yeterlidir. Aksi takdirde müvekkilin Türk Ticaret Kanunu'nun 120. maddesinin I. fıkrasının a) bendine ilişkin yükümlülüğü Türk Ticaret Kanunu'nun 117. maddesi ile çelişirdi. Zira bu hükme göre acente yükümlülüklerini yerine getirmek için yaptıklarından ancak olağanüstü giderlerin ödenmesini isteyebilir. Bu belgelerin çoğaltılması acentenin işletmesine ait olağan masraf-

⁸⁰ **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 86 a HGB Nr. 3; **Busche, OetkerKomm**, § 86 a Nr. 5; **Baumbach/Hopt**, § 86 Nr.5

⁸¹ **Hopt**, § 86 a Nr. 5; **Roth, Markus**: "Zur Unentgeltlichen Überlassung von Unterlagen an den Handelsvertreter Fortentwicklung der Pflichten des Unternehmers nach § 86 a Abs. 1 HGB", BB 2010, s. 2001.

⁸² **Kaya**'ya göre, aksine sözleşme yoksa müvekkil, destekleme yükümü kapsamındaki veri ve materyalleri acenteye ücretsiz olarak sağlar. Ancak TTK 120(2) hükmünün geniş yorumlanması suretiyle acenteyi bedel ödemekle yükümlü kılan sözleşme hükmünün geçersiz sayılması da mümkündür (m. 120, Nr. 4).

⁸³ Bu yönde bkz. **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 86 a HGB, Nr. 41.

⁸⁴ **Busche, OetkerKomm**, § 86 a Nr. 6.

lardır. Bu belgeler acente tarafından çoğaltılmalıdır. Dolayısıyla müvekkil belgeleri çoğaltma edimini bedele bağlayabilir⁸⁵.

Müvekkilin borçlarını düzenleyen Türk Ticaret Kanunu'nun 120. maddesinde müvekkilin borçları arasında acentenin istemeye hak kazandığı ücreti ödemek gösterilmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi bu maddeye aykırı şartlar acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir. Bu hükümden hareketle müvekkilin acenteye ücret ödeme borcuna karşılık giriş bedeli kararlaştırılmasının da geçersiz olduğu ileri sürülebilecektir. Oysa hükmün amacı acentenin ücret hakkının kaldırılması veya sınırlandırılmasını engellemektir. Giriş bedeli ise acenteye ücret elde etme olanağı tanınmasının karşılığı olarak ödenmektedir. Giriş bedeli kural olarak acentenin ücret hakkını sınırlandırmaz. Ancak giriş bedeli ödeme yükümlülüğünün, acentenin ekonomik özgürlüğünü sınırlayacak (TBK m. 27/1) veya aşırı yararlanma (TBK m. 28) teşkil edecek şekilde orantısız olmaması, bu yükümlülüğün genel işlem şartı şeklinde kabulü halinde ise acenteyi dürüstlük kuralına aykırı olarak mağdur etmemesi gerekir (TBK m. 25).

E- Genel İşlem Koşulu İçeren Giriş Bedeli Sözleşmelerinin Geçersizlik Nedenleri

1- Giriş Bedeli Sözleşmesinin Yürürlük Denetimi

Türk Borçlar Kanunu'nun 20. maddesi uyarınca genel işlem şartları, bir sözleşme yapılırken, düzenleyenin ileride çok sayıda benzer sözleşmede kullanmak amacıyla önceden, tek başına hazırlayarak karşı tarafa sunduğu sözleşme hükümleridir. Tacirlerin acentelik haklarının sağlanması için önceden tek başına hazırlayarak çok sayıda kullanmak üzere karşı tarafa tip acentelik sözleşmeleri sunması çok yaygın bir uygulamadır. Acente tüketici olmadığı için formüler şeklinde hazırlanan acentelik sözleşmesinin ve bu sözleşmenin metninde yer alan ya da ayrı bir metinde formüler şeklindeki

---

⁸⁵ Müvekkil tarafından acenteye bedelsiz sağlanması gereken belgelerin kapsamı hususunda ayrıntılı olarak bkz. **Roth**, s. 2004,

giriş bedeli kaydının denetimi Türk Borçlar Kanunu'nun 20-25. madde hükümlerine tabi olacaktır^{86 87}.

Genel işlem şartlarının ilk denetim aşaması yürürlük denetimidir. Diğer bir ifadeyle genel işlem şartlarının sözleşme içeriğine girip girmediğinin belirlenmesi aşamasıdır. Türk Borçlar Kanunu'nun 21. maddesi yürürlük denetimi ile ilgilidir. Bu hükmün 1. fıkrasına göre, karşı tarafın menfaatine aykırı genel işlem şartlarının sözleşmenin kapsamına girmesi, sözleşmenin yapılması sırasında düzenleyenin karşı tarafa, bu koşulların varlığı hakkında açıkça bilgi verip bunları öğrenme olanağı sağlamasına ve karşı tarafın da bu koşulları kabul etmesine bağlıdır. Bu ön koşullar, acentenin aleyhine olup olmamasından bağımsız olarak genel işlem şartlarının sözleşmeye alınması için gereklidir⁸⁸. Aksi takdirde genel işlem şartları yazılmamış sayılır⁸⁹.

Müvekkil tarafından önceden matbu olarak tek taraflı şekilde hazırlanan acentelik sözleşmelerinde yaygın bir uygulama giriş bedeli rakamının boş bırakılmasıdır. Bu boş bırakılan meblağ kısmı sözleşmenin akdi sırasında eklenerek sözleşme tamamlanır.

---

⁸⁶ Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 6. maddesine göre, taraflardan birini tüketicinin oluşturduğu her türlü sözleşmede, satıcı veya sağlayıcının tüketicisiyle müzakere etmeden, tek taraflı olarak sözleşmeye koyduğu, tarafların sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerinde iyiniyet kurallarına aykırı düşecek biçimde tüketici aleyhine dengesizliğe neden olan sözleşme koşulları haksız şart sayılır.

⁸⁷ Acentenin TTK m. 12/1 gereğince tacir olması durumunda da bu, Türk Borçlar Kanunu'nun genel işlem şartlarıyla ilgili hükümlerinin uygulanmasını engellemez (**Zevkliler/Ertas/Havutçu/Aydoğdu/Cumalıoğlu**, s. 127; **Oğuzman/Öz**, C. I, s. 170).

⁸⁸ **Zevkliler/Ertas/Havutçu/Aydoğdu/Cumalıoğlu**, s. 135, 136; **Atamer, Yeşim M.**: "Yeni Türk Borçlar Kanunu Hükümleri Uyarınca Genel İşlem Koşullarının Denetlenmesi-TKHK m. 6 ve TTK m. 55 f. 1, (f) İle Karşılaştırmalı Olarak", Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları ve Sempozyumu Bildiriler-Tartışmalar Mart 2012, s. 27, 28.

⁸⁹ Yazılmamış sayılmanın anlamı konusunda bkz. **Zevkliler/Ertas/Havutçu/Aydoğdu/Cumalıoğlu**, s. 141, 142; **Atamer**, s. 30 vd.; **Eren**, s. 221; **Oğuzman/Öz**, C. I, s. 172, 173.

OLG Frankfurt'un 26.11. 1986 tarihli kararına⁹⁰ göre, burada sözleşme meblağı el ile yazılmış olmasına rağmen, sözleşme meblağına ilişkin hüküm de dahil olmak üzere genel işlem şartı söz konusudur. Sözleşme meblağının el ile yazılmış olması 6.000 DM'lık meblağın taraflar arasında müzakere edilmiş olduğunu göstermez. Sözleşmenin müzakere edilmiş sayılması için, davacının davalı acenteye müzakereye hazır olduğunu bildirmiş olması ve davalının tecrübe ve bilgileri dikkate alınarak sözleşme koşullarının içeriğine etki etme olanağına sahip olması gerekir.

Alman Federal Mahkemesi'ne göre, bir genel işlem şartı metninin, hükmün maddi içeriğini etkilemeyen, bu içeriğe bağlı olarak tamamlanması halinde, bu tamamlama hükmün genel işlem şartı niteliğini etkilemez⁹¹. Buna göre, ilgili sözleşme hükmü ancak boş bırakılan kısmın doldurulmasıyla bir anlam kazanacaksa ve düzenlemenin karşı tarafın menfaatine aykırılığı hükmün önceden formüle edilmiş kısmından kaynaklanmaktaysa içeriğe bağlı bir tamamlama söz konusudur; dolayısıyla bu tamamlama o hükmün genel işlem şartı niteliğini kaldırmaz⁹².

Müvekkil, acentelik sözleşmesi yapmak isteyen tarafa genel işlem şartı metninin varlığı konusunda 1. fıkra gereğince uyarı yapmış ve bir nüsha genel işlem şartı vermiş, karşı taraf da bu koşulları kabul etmesine rağmen, kurulan sözleşmenin niteliğine tamamen yabancı olan genel işlem şartı varsa, bu şart da sözleşme içeriği olamaz. Zira Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlük denetimine ilişkin 21. maddesinin II. fıkrasına göre, sözleşmenin niteliğine ve işin özelliğine yabancı olan genel işlem şartları yazılmamış sayılır. Buna göre, karşı tarafa gerekli uyarı yapılmış ve karşı taraf bütün sonuçları öngörerek bu şartları kabul etmiş olsa bile, sözleşmenin diğer

---

⁹⁰ Karar için bkz. OLG Frankfurt, 26.11.1986, 21 U 5/86, NJW-RR 1987, s. 548 vd.

⁹¹ BGH'nin yerleşik içtihadı için bkz. 13.11.1997, X ZR 135/95, NJW 1998, s. 1067 vd.

⁹² **MünchKomm/Basedow**, § 305 BGB, Nr. 15.

hükümleri arasında şaşırtıcı⁹³ nitelikte görülen hükümler, sözleşme içeriği haline gelmez. Burada sözleşmenin iki tarafının da uzlaştığı ve sözleşmenin özünü mantıklı, anlamlı bir şekilde tamamlamayan, o sözleşmeye yabancı hükümler söz konusudur. Kanaatimizce giriş bedeli kararlaştırılması, sözleşmenin kuruluşuna eşlik eden hal ve şartlar dikkate alındığında sözleşmenin içeriğinde yer alması beklenemeyecek yabancı hüküm olarak nitelenmemelidir. Tacir ile acentelik sözleşmesi akdeden kişinin mensup olması gereken ortalama sosyal ve mesleki çevre, eğitim düzeyinin bu sözleşmenin alışılmamış, şaşırtıcı olma niteliğini engelleyeceği kanaatindeyim (Bkz. TTK m. 18 (2)).

2- Giriş Bedeli Sözleşmesinin İçerik Denetimine Tabi Olup Olmadığı Sorunu

a- Ön Açıklama

Genel işlem şartı niteliğindeki giriş bedeli sözleşmesi yürürlük denetimini aşmışsa, diğer bir ifadeyle, müvekkil acenteye Türk Borçlar Kanunu'nun 21. maddesinin I. fıkrası gereğince gerekli uyarıyı yapmış ve bir nüsha genel işlem şartı vermiş ve acente de bütün sonuçları görerek bu koşulları kabul etmişse, bundan sonra yorum (TBK m. 23) ve içerik denetimi söz konusudur (TBK m. 25).

İçerik denetimini düzenleyen Türk Borçlar Kanunu'nun 25. maddesine göre, genel işlem şartlarına, dürüstlük kurallarına aykırı olarak, karşı tarafın aleyhine veya onun durumunu ağırlaştırıcı nitelikte hükümler konulamaz. Bu hüküm gereğince genel işlem şartı niteliğindeki giriş bedeli sözleşmesinin hükümsüz sayılması için "dürüstlük kuralına ters düşecek ölçüde karşı tarafın menfaatine aykırı" olması gerekir.

Giriş bedeli sözleşmesi, acentelik karşılığında acentenin ödemesi gereken bedeli düzenler. Oysa edim ve karşı edim yükümlerini

---

⁹³ Şaşırtıcı olma kavramı için ayrıntılı olarak bkz. **Havutçu, Ayşe**: Açık İçerik Denetimi Yoluyla Tüketicinin Genel İşlem Şartlarına Karşı Korunması, İzmir 2003, s. 135 vd.; **MünchKomm/Basedow**, § 305 c BGB, Nr. 1 vd.; **Schulte-Nölke/Schulze** u.a., Nr. 22; **Atamer**, s. 30; **Zevkliler/Ertas/Havutçu/Aydoğdu/Cumalıoğlu**, s. 140; **Oğuzman/Öz**, C. I, s. 174.

belirleyen genel işlem şartları denetim dışında kalır. Öncelikle, asli edimi düzenleyen, diğer bir ifadeyle tarafların değişim konusu yapmak istedikleri şeyi saptayan ve bu şekilde kurulmak istenen sözleşmenin niteliğini belirleyen hükümler denetim konusu olamazlar⁹⁴. Bunun gibi asli ve yan edimlerin karşılığını oluşturan para değeri de denetim dışında tutulur⁹⁵. Oysa Türk Borçlar Kanunu'nun 25. maddesi hiçbir sınırlama getirmeksizin her genel işlem şartı hükmünün içerik denetimine tabi olduğu izlenimi yaratmaktadır. Ancak bu sınırlamanın Türk hukukunda dikkate alınmaması düşünülemez⁹⁶. Gerçekten Türk Borçlar Kanunu'nun 25. maddesi yoluyla fiyat kontrolünün gerçekleşmesi engellenmelidir. Serbest pazar ekonomisini benimseyen hukukumuzda, genel işlem şartları ile belirlenen fiyatların mahkemece denetimi yolu açılmamalıdır. Sözleşmenin tarafları sözleşme özgürlüğü prensibi gereğince edim ve karşı edimi serbestçe belirleyebilmeli, edimin türü ve kapsamını, bu edim için ödenmesi gereken bedeli doğrudan düzenleyen genel işlem şartları içerik denetiminin dışında kalmalıdır^{97 98}. Buna karşılık edim ve karşı edime ilişkin hükümler açık ve anlaşılır şekilde kaleme alınmış değilse, bu edimlere ilişkin sözleşme hükümleri de denetlenir. Bu nedenle giriş bedelinin karşı ediminin ne olduğu açıkça anlaşılammamaktaysa, burada yine içerik denetimi yapılabilirdir⁹⁹.

⁹⁴ **Havutçu**, s. 167; **Atamer**, s. 57; **MünchKomm/Basedow**, § 307 BGB Nr. 12 vd.; **Schulte-Nölke/Schulze** u.a., § 307 Nr. 8.

⁹⁵ **Atamer**, s. 57; **MünchKomm/Basedow**, § 307 BGB Nr. 16.

⁹⁶ **Atamer**, s. 54.

⁹⁷ BGH, 14.10.1997, XI ZR 167/96, NJW 1998, s. 383; MDR 1998, s. 172; BB 1997, s. 2605; DB 1997, s. 2526.

⁹⁸ 93/13 sayılı Tüketici Sözleşmelerinde Yer Alan Dürüstlüğe Aykırı Kayıtlara İlişkin Avrupa Ekonomik Topluluğu Direktifi'nin 4 (1) hükmüne göre, asli edim yükümlülükleri arasında denge olup olmadığı, genel işlem şartlarının içerik denetimi dışında kalır (Richtlinie 93/13/EWG des Rates vom 5. April 1993 über mißbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträge, *ABl. L* 95, 21.4.1993, s. 29-34).

⁹⁹ Şeffaflık denetimi için bkz. **Havutçu**, s. 176, 177; **Atamer**, 47 vd., ayrıca 58 vd.; **MünchKomm/Basedow**, § 307 BGB Nr. 54 vd.; **Schulte-Nölke/Schulze** u.a., § 307 Nr. 22.

b- Alman Yargı Kararlarına Örnek

Genel işlem şartı niteliğinde giriş bedeli sözleşmelerinin içerik denetimine tabi olup olmadığı Alman hukukunda farklı kararlara neden olmuştur.

OLG Hamm, 8.6.1989 tarihli kararında¹⁰⁰, acentenin faaliyete başlamadan önce eğitim ücreti olarak 6.840 DM ödemesi yükümlülüğü öngören sözleşmeyi de içerik denetimine tabi tutmuş ve bu sözleşmenin acenteyi orantısız şekilde mağdur ettiğine karar vermiştir. Karara konu uyuşmazlıkta partner aracılığı ile uğraşan davalı 29.7.1987 tarihinde davacıyla, bir sözleşme imzalamıştır. Bu sözleşmeye göre davacı, davalı için acente olarak faaliyet gösterme, gazetelerde müşterilere reklam verme ve bu müşterilere aracılık yapma ile yükümlü kılınmıştır. Sözleşmenin akdinden sonra davacı acente, davalı müvekkile formüler sözleşme gereğince kendisine eğitim ve reklam araçları sağlanması karşılığında 6.840 DM ödemişti. Davacı 13.11.1987 tarihinde sözleşmeyi feshetmiş ve ödediği 6.840 DM'ın kendisine geri ödenmesini dava etmiştir.

OLG Hamm, sözleşmenin genel işlem şartı niteliğinde olduğunu tespit ettikten sonra, pazar ekonomisi sisteminde taraflarca belirlenmesi gereken asli edim yükümlülüklerinin içerik denetimine tabi olmadığını vurgulamış, acentenin faaliyete başlamadan önce ödemesi gereken meblağın asli edim yükümlülüğü olarak nitelendirilemeyeceğini, bu meblağa ilişkin hükmün yer aldığı sözleşmenin acentelik sözleşmesi niteliğinde olduğunu, § 86 HGB'de acentenin yükümlülüklerinin öngörüldüğünü, acentenin asli edim yükümlülüğünün müvekkilin menfaatlerini koruyarak sözleşmelere aracılık veya sözleşme akdetme faaliyeti olduğunu, davalı müvekkilin ücret ödeme yükümlülüğünün ise bunun karşı edimi olduğunu belirtmiştir. Taraflar arasında akdedilen sözleşmede hükme bağlanan acentenin ödeme yükümlülüğü sözleşmenin hukuki nitelendirilmesi bakımından sonucu değiştirmez. Acentelik sözleşmesinde kararlaştırılan müvekkilin acenteyi eğitimi, reklam materyallerini hemen

---

¹⁰⁰ OLG Hamm, 8.6.1989, 18 U 186/88, NJW-RR 1990, s. 567 vd.

sağlaması ve acentenin faaliyete başlaması için gerekli bilginin önemli kısmını sağlama gibi edimler için de aynı değerlendirme söz konusudur. Acentelik faaliyetinin yerine getirilmesi için gerekli belgelerin sağlanması gibi edimlerin müvekkil tarafından yerine getirilmesi § 86 a (1) HGB gereğince bedele bağlı değildir. Bunlar yan edimlerdir. Buna göre acentenin giriş bedeli ödeme yükümlülüğü de müvekkil tarafından yerine getirilmesi gereken asli edim yükümlülüğünün karşı edimi olarak nitelendirilemez.

OLG Hamm yukarıdaki açıklamaları yaptıktan sonra, uyuşmazlığa konu sözleşmede 6.840 DM tutarındaki ödemenin davalı müvekkil tarafından getirilen edimlerin karşılığı olduğunu, genel işlem şartlarını kullanan tarafın yasa gereği bedelsiz olarak getirilmesi gereken yan edimler karşılığında bedel talep ederse, burada artık asli edim yükümlülüğünün doğrudan doğruya sözleşme ile belirlenmesinden söz edilemeyeceğini belirtmiştir.

OLG Hamm'ın giriş bedelini içerik denetimine tabi tutan bu kararına karşılık, Alman Federal Mahkemesi, 9.12.1992 tarihli kararında¹⁰¹, formüler şeklindeki sözleşmede yer alan giriş bedelinin içerik denetimine tabi olmadığına karar vermiştir.

Alman Federal Mahkemesi'nin bu kararına konu uyuşmazlıkta, taraflar 25.10.1989 tarihinde bir acentelik sözleşmesi yapmışlardır. Davalı reklam bürosu işletmekte ve davacıya iki bölgede tenis organizasyon camekanları için inhisari dağıtım hakları tanımıştır. Davalı ürettirdiği camekanlar için reklam amacıyla kullanılmak üzere 20x80 cm büyüklüğünde bir yüzey öngörmüştür. Davacının görevi bu camekanları bölgesindeki tenis derneklerine bedava yerleştirme ve reklam partnerleriyle kira sözleşmelerine davalı için aracılık yapmaktır. Ücret olarak davacıya, davalının en az beş yıl süreli reklam sözleşmelerinden elde edilen reklam gelirlerinin % 50'sinin ödenmesi kararlaştırılmıştır. Sözleşme'nin 11. maddesine göre, satış hakları sahibi bölgesindeki bu inhisari satış hakları için peşin olarak 66.000 DM tutarında bir bedel ödeyecektir. Bu bedel sözleşmenin yürürlük günü muaccel olacaktır. Davacı, davalıya bu

¹⁰¹ BGH, 9.12.1992, VIII ZR 23/92 (Stuttgart), NJW-RR 1993, s. 375.

miktarı ödemiştir. Tenis organizasyon camekanları için reklam partneri bulma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Davacı Eylül 1990'da sözleşmeyi hile nedeniyle iptal etmiştir. Davacı, açtığı davayla ödediği 66.000 DM'in iadesini talep etmiştir. Alman Federal Mahkemesi, Sözleşme'nin 11. maddesinin genel işlem şartı olarak içerik denetimine tabi olup olmadığını değerlendirmiştir. Buna göre, § 8 AGBG, ilk çizgide, taraflar arasında doğrudan asli edim yükümlülüklerinin konusuna ilişkin, özellikle bir tarafça ödenmesi gereken bedelin miktarı bakımından yargısal denetimi kaldırmıştır. Bu nedenle Sözleşme'nin 11. maddesi, doğrudan doğruya davacının inhisari dağıtım haklarının kendisine tanınması karşılığında ödemesi gereken bedeli öngördüğü için, § 9-11 AGBG'ye göre içerik denetimine tabi değildir. Burada inhisari acentelik hakkının tanınmasının, acentelik sözleşmelerinde yaygın olarak veya bu sözleşme tipine uygun bir bedele bağlanan edim olup olmadığı belirleyici değildir. Acentelik hukuku için de geçerli sözleşme özgürlüğü HGB'nin emredici hükümlerinin sınırlarında kalmak şartıyla farklı düzenlemeler yapılmasına olanak verir. Bu şekilde mutata sözleşme içeriğinden ayrılan fiyat anlaşması doğrudan doğruya genel işlem şartı şeklinde yapılmışsa, § 9-11 AGBG'ye göre içerik denetimine tabi değildir. Burada Alman Federal Mahkemesi, önceki kararlarına vurgu yaparak, sadece fiyat ve edim üzerinde dolaylı etkilere sahip olan, ancak geçerli bir sözleşme hükmü bulunmaması halinde, onun yerine yedek kanun hükmünün geçebildiği bir yan anlaşmanın içerik denetimine tabi olduğunu, karara konu uyuşmazlıkta ise böyle bir fiyat anlaşmasının bulunmadığını belirtmiştir. Alman Federal Mahkemesi'ne göre, davacının kendisine tahsis edilen bölgede tekel niteliğinde dağıtım hakkı ona, tarafların sözleşmenin yapıldığı sıradaki düşüncelerine göre yıllık 300.000 DM tutarında ücret gelirini mümkün kılar. Bu nedenle giriş bedelini Alman Federal Mahkemesi inhisar hakkının karşılığı olarak görmüş ve Sözleşme'nin bu hükmünün içerik denetimine tabi olmadığına karar vermiştir.

c- Değerlendirme

Giriş bedeli sözleşmesinin içerik denetimine tabi olup olmadığı konusunda şu değerlendirmeleri yapabiliriz:

Acentelik sözleşmesi akdeden müvekkilin edimi, acentelik faaliyeti için yetki vermek değildir, bu acentelik sözleşmesinin yasal sonucudur. Müvekkil acentelik sözleşmesi akdederse, acenteye işlemlere aracılık veya temsilen sözleşme yapmak için izin vermektedir. Bu yükümlülüğün bir bedele bağlanması halinde, bu içerik denetimine tabi olmalıdır. Çünkü burada Türk Ticaret Kanunu'nun acentelik hükümlerinden ayrılan veya bu hükümleri tamamlayan (Bkz. § 307 (3)), dolayısıyla içerik denetimine tabi bir sözleşme hükmü söz konusudur¹⁰².

Buna karşılık giriş bedeli müvekkilin yasa gereği yükümlü olmadığı edimlerin karşılığı olarak kararlaştırılmışsa, burada aksi sonuca varmak gerekir. Türk Ticaret Kanunu'nda müvekkilin acenteye mevcut müşteri çevresini sağlaması veya bir bölgede tekel hakkı tanınması için bir bedel talep edip edemeyeceğine yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır. Müvekkil bu hakları acenteye yasa gereği vermekle yükümlü değildir (Bkz. TTK m.104). Diğer bir ifadeyle Türk Ticaret Kanunu, bu hakların tanınmasına ilişkin sözleşmeler için hukuki bir denetim ölçütü vermiş değildir. Dolayısıyla bu sözleşmeler içerik denetimine tabi değildir. Aksi halde edimler arasında denklik ilişkisinin yargısal kontrolü söz konusu olacaktır. Yine giriş bedeli için karşı edim olarak müvekkil, bu giriş bedeli ile karşılıklılık ilişkisi içinde acentenin personeline eğitim vermek gibi özel bir karşı edim yükümlülüğü altına girmişse, bu sözleşme fiyat tespitine yönelik olduğundan içerik denetimine tabi olmamalıdır¹⁰³. Oysa OLG Hamm'ın 8.6.1989 tarihli yukarıda incelediğimiz kararında durum böyle olmasına rağmen, giriş bedeli sözleşmesi içerik denetimine tabi tutulmuştur.

Son olarak, yukarıda belirtildiği gibi, edim ve karşı edime ilişkin hükümler açık ve anlaşılır şekilde kaleme alınmış değilse, bu

¹⁰² **Taschke**, s. 94 vd; **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 b HGB Nr. 205. **Westphal**'e göre ise, acentelik sözleşmesine ilişkin kanun hükümleri acentenin bu ilişkiye edimle girme yükümlülüğünü tanımaz. Bu nedenle yazar giriş bedeli sözleşmesinin içerik kontrolüne tabi olduğunu belirtmiştir (s. 423).

¹⁰³ **Taschke**, s. 95 vd.

edimlere ilişkin sözleşme hükümleri de denetlenir. Bu nedenle giriş bedelinin karşı ediminin ne olduğu açıkça anlaşılammaktaysa, burada yine içerik denetimi yapılabilmelidir.

3- Giriş Bedeli Sözleşmesinin İçerik Denetimi

İçerik denetimini düzenleyen Türk Borçlar Kanunu'nun 25. maddesine göre, genel işlem şartlarına, dürüstlük kurallarına aykırı olarak, karşı tarafın aleyhine veya onun durumunu ağırlaştırıcı nitelikte hükümler konulamayacağını, bu hüküm gereğince genel işlem şartı niteliğindeki giriş bedeli sözleşmesinin hükümsüz sayılması için "dürüstlük kuralına ters düşecek ölçüde karşı tarafın menfaatine aykırı" olmasının gerektiğini belirtmiş bulunuyoruz.

Yine yukarıda belirttiğimiz gibi, Türk Ticaret Kanunu gereğince müvekkilin zaten yerine getirmekle yükümlü olduğu bir edim için veya müvekkilin yasa gereği yerine getirmekle yükümlü olmadığı halde sözleşmeyle üstlendiği edim için karşı edim olarak giriş bedeli öngörölmüşse, bunun içerik denetimine tabi olması gerektiğini belirtmiş bulunuyoruz. Böyle bir sözleşme hükmü acenteyi ölçsüz şekilde mağdur eder¹⁰⁴. Bu sözleşme hükmü Türk Borçlar Kanunu'nun 25. maddesi gereğince de geçersizdir.

Aşağıdaki iki kararda giriş bedeli kayıtlarının dürüstlük kuralına aykırı olarak acente aleyhine veya onun durumunu ağırlaştırıcı nitelikte olup olmadığı değerlendirilmiştir.

OLG Frankfurt 26.11. 1986 tarihli kararında¹⁰⁵ giriş bedeli sözleşmesini içerik denetimine tabi tutmuştur (§ 9 AGBG, şimdi § 307 (1) ve (2) BGB). OLG Frankfurt'a göre, acenteye giriş bedeli öngören sözleşme hükmü, acentenin aleyhine veya onun durumunu ağırlaştırıcı niteliktedir. Karara konu uyuşmazlıkta, davacı tuvalet kapılarına reklam hazırlamaktadır. Bu amaçla restoranların tuvalet kapılarını kiralamakta ve sipariş üzerine hazırladığı ve sekiz posta kartı büyüklüğünde reklam panolarını bu kapıların üzerine yapıştır-

¹⁰⁴ Bu yönde Bkz. **Taschke**, s. 94.

¹⁰⁵ Karar için bkz. OLG Frankfurt, 26.11.1986, 21 U 5/86, NJW-RR 1987, s. 548 vd.

maktadır. Reklam talebinde bulunanlara, ulaşmak için acenteler tayin etmektedir. Davacı, acentelerle posta kodlarına göre belirlediği bölgeler için tekel niteliğinde haklar veren sözleşmeler akdetmiştir. Davacı, davalıyla da kendisi tarafından hazırlanan ve sürekli kullandığı acentelik sözleşmesi formüler kullanarak bir sözleşme imzalamıştır. Bu sözleşmeye göre, davalı 6301 posta kodu bölgesi için davacının inhisari acenteliğini üstlenmiş ve bu bölgede aracılık yapılan işlemlerden elde edilen cironun % 40'ı oranında ücret ödenmesi öngörülmüştür. Siparişlerin kabulü için davacı serbest takdirine göre karar verecektir. Ayrıca acentelik sözleşmesinin akdinden sonra üç gün içinde % 14 oranında katma değer vergisi ile birlikte 6.000 DM sözleşme meblağının acente tarafından davacıya ödenmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu miktar sözleşme formülerine el yazısı ile yazılmıştır. Sözleşmede, davalının acentelik bölgesinde 64.000 DM'lık yıllık ciroya ulaşmaması halinde davacının sözleşmeyi olağanüstü fesih hakkına sahip olduğu öngörülmüştür. Davacı, bu davayla sözleşmede kararlaştırılmış olan bu meblağın ödenmesini talep etmiştir.

OLG Frankfurt'a göre, derhal ödenmesi gereken 6.000. DM'lık meblağ yoluyla davalı orantısız şekilde mağdur edilmiştir. Böyle bir meblağ kararlaştırılması, § 84 vd. HGB'de düzenlenen acentelik hukukuna yabancıdır. Bu sözleşme hükmünde öngörülen bedel için karşı edim olmadığından orantısız mağduriyete neden olur. Burada OLG Frankfurt, davalının ücretinin yüksek olması ve bölgede sonraki iş bağlantıları için de ödenmesinin sözleşme meblağını orantılı kılmadığını, acentenin bölgesinde 64.000 DM'lık asgari ciroyu veyahut onun sadece bir kısmını dahi elde edip etmeyeceğinin tamamen belirsiz olduğunu, acentenin bu asgari ciroyu elde etmemesi halinde davacının olağanüstü fesih hakkının bulunduğunu, bunun kullanılmasından sonra acentenin sözleşmenin başında ödediği meblağı geri alamayacağını ve başka ücret elde edemeyeceğini, siparişleri reddetmenin davacının takdirine bırakıldığını, bu yolla acentenin ücret hakkının doğmasını engelleyebileceğini belirterek, giriş bedelinin acente aleyhine orantısız olduğuna karar vermiştir. Kanaatimizce bu giriş bedeli sözleşmesi içerik denetimine tabi olmamalıydı. Zira müvekkil acenteye tekel niteliğinde haklar tanımıştır. Türk Ticaret

Kanunu'nun 104. maddesi gereğince yazılı anlaşmayla acentenin tekel hakkı kaldırılabilir. O halde müvekkil acenteye bu hakkı yasa gereği tanımak zorunda değildir. Dolayısıyla burada fiyat tespitine yönelik bir sözleşme vardır. Böyle bir sözleşmenin şeffaflık ilkesi gereği içerik denetimi yapılabilir.

OLG Hamm, 8.6.1989 tarihli kararında¹⁰⁶, giriş bedeli ödeme yükümlülüğü HGB'deki acentelik hükümlerinin amacına aykırı bulunmuş ve orantısız bir riziko dağılımına neden olacağı belirtilmiştir. OLG Hamm'a göre, bedelin miktarıyla karşılaştırıldığında oldukça şüpheli olan kazanç elde etme şansı ve bölgede sert mücadele gerektiren riskler düşünüldüğünde bu orantısızlık anlaşılmalıdır.

IV- ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN ERKEN SONA ERMESİNİN GİRİŞ BEDELİNE ETKİSİ

A- Acentelik Sözleşmesinin Erken Sona Ermesinin Sonucunun Sözleşmede Düzenlenmiş Olması

Acentelik sözleşmesi akdedilirken, sözleşmenin erken sona ermesinin sonuçları genellikle sözleşmede düzenlenmez. Eğer taraflar acentelik sözleşmesinde sözleşmenin erken sona ermesinin sonuçlarını düzenlemişlerse (intibak kaydı), kural olarak bu sözleşmeye uyulur. Acentelik sözleşmesinin erken sona ermesi durumu için taraflar, örneğin acentenin giriş bedelini geri alma hakkını, diğer bir ifadeyle uyarılama hakkını kaldırmışlarsa, bu hükme rağmen sözleşmenin uyarlanması istenebilir. Yargıtay'ın 3.3.2005 tarihli kararına¹⁰⁷ konu uyuşmazlıkta, 10 yıllık kira sözleşmesinde taraflar "kanuni ve iktisadi şartlarda bir değişiklik olduğunu ileri sürerek, kira bedelinin işbu mukaveledeki belirtilen miktarların fevkinde arttırılması istenğinde bulunmayacaklarını" kararlaştırmışlardır. Yargıtay'a göre, sözleşmedeki bu hüküm tarafların uyarılama davası açmasına engel

¹⁰⁶ OLG Hamm, 8.6.1989- 18 U 186/88, NJW-RR 1990, s. 567 vd.

¹⁰⁷ Karar için bkz. Yarg. 13. HD, E. 2004/14870, K. 2005/3171, Kazancı Veri Tabanı, Erişim Tarihi: 13.7.2013.

değildir. Sözleşmedeki bu hükme rağmen edimler arasında aşırı bir nispetsizlik çıkmışsa kira bedelinin günün koşullarına uyarlanması istenebilir. Ayrıca böyle bir sözleşme hükmü acentenin fesih hakkını kullanmasını zorlaştıracığından geçersizdir. Bunun dışında böyle bir sözleşme hükmü genel işlem şartı niteliğindeyse, sözleşmenin erken sona ermesi durumunda acentenin giriş bedelini geri alma hakkının kaldırılması, dürüstlük kuralına aykırı olarak acentenin aleyhine, onun durumunu ağırlaştırıcı nitelikte olduğundan, Türk Borçlar Kanunu'nun 25. maddesi gereğince kesin hükümsüzdür¹⁰⁸.

B- Acentelik Sözleşmesinin Erken Sona Ermesinin İşlem Temelinin Çökmesi Açısından Değerlendirilmesi

Acentelik sözleşmesinin akdi sırasında giriş bedeli ödemeyi kabul etmiş olan acente, giriş bedeli ödeme yükümlülüğünü kabul ederken, bu harcamayı ücret geliriyle uygun şekilde geri alma olanağı elde etmektedir. Acentenin bölgesinde beklenmeyen olumsuz gelişmeler veya müvekkilin işletme faaliyetini durdurması gibi nedenlerle acentelik sözleşmesi kısa süre sona ererse, giriş bedeli ödeme yükümlülüğü acente için ağır ekonomik bir yük teşkil eder. Çünkü sözleşme beklenenden erken sona erdiği için acente umulan ücreti elde edememiştir. Bunun için çözüm olarak işlem temelinin çökmesi nedeniyle sözleşmenin uyarlanması veya tamamlayıcı sözleşme yorumuna gidilmesi düşünülebilir.

Türk Borçlar Kanunu'nun 138. maddesine göre, sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kuralına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa, borçlu, hakimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteyebilir. Bu mümkün olmadığı takdirde borçlu, sürekli edimli sözleşmelerde fesih hakkına sahiptir.

---

¹⁰⁸ **Taschke**, s. 118.

Sözleşmenin kurulmasından sonra, önceden tahmin edilemeyen olayların ifayı güçleştirmesinin borca etkisi yoktur. Bununla birlikte sözleşmenin kurulması zamanında mevcut olan şartlar sonradan beklenmedik şekilde değişirse ve bu durum aşırı ifa gücüne veya karşılıklı edimler arasındaki dengenin ağır şekilde bozulmasına yol açarsa, artık borçludan borcu yerine getirmesi beklenemez. Acentelik sözleşmesinin erken sona ermesi halinde, giriş bedeli sözleşmesi ile izlenen amacın ortadan kalkması şeklinde bir esaslı durum değişikliği söz konusudur. Diğer bir ifadeyle burada giriş bedelinin ifası anlamını yitirmiştir¹⁰⁹. Acentenin acentelik ilişkisi çerçevesinde üstlendiği giriş bedeli, acentelik sözleşmesinden doğan amacın gerçekleştirilmesi için yapılmaktadır. Acentelik sözleşmesi sona erdiğinde, bu sözleşme acenteden kaynaklanmayan bir nedenle sona ermişse, giriş bedeli sözleşmesiyle takip edilen amacın ortadan kalkması nedeniyle işlem temelini çöktüğü kabul edilebilir¹¹⁰.

Türk Borçlar Kanunu'nun 138. maddesinin uygulanabilmesi için, durum değişikliğinin sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durumdan kaynaklanması gerekir. Olağanüstü durumun ne olduğu Türk hukukunda oldukça tartışmalıdır. Ancak büyük toplum kesimini etkileyen olaylar yanında, sadece sözleşmenin tarafı olan bir tek kişiyi etkileyen bir olayın bile duruma göre sözleşmenin uyarlanmasına neden olabileceği kabul edilmiştir¹¹¹. Acentelik sözleşmesinin erken sona ermesi, sözleşme taraflarını etkileyecek özel nitelikte bir değişikliktir.

---

¹⁰⁹ İşlem temelini oluşturan durumlarda değişiklik hususunda ayrıntılı olarak bkz. **Baysal, Başak**: Sözleşmenin Uyarlanması, İstanbul 2009, s. 147 vd., özellikle 155 vd; **Topuz, Seçkin**: Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, Ankara 2009, s. 228 vd.

¹¹⁰ Bayilik sözleşmesinin yanı sıra yapılan kira ve hizmet sözleşmeleri için aynı yönde değerlendirme için bkz. **Şenol, A. Nilay**: Bayilik Sözleşmesi Sona Ermesi ve Sonuçları, İstanbul 2011, s. 216.

¹¹¹ Bu hususta bkz. **Baysal**, s. 161 vd.; **Kaplan, İbrahim**: Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi, Ankara 2013, s. 144, 145; **MünchKomm/Finkenauer**, § 313 BGB Nr. 12 vd.; **Schulze/Schulze u.a.**, § 313 Nr. 2.

Acentenin uyarılama isteyebilmesi için durum değişikliğinin ondan kaynaklanmaması gerekir. Acentelik sözleşmesi acentenin kusuru nedeniyle müvekkil tarafından erken feshedilmişse, burada edim ve karşı edim ilişkisinin bozulmasına acente kusurlu davranışıyla neden olmuştur. Bu nedenle artık sözleşmenin uyarlanması istenemez. Acentenin haklı bir sebep olmaksızın acentelik sözleşmesini feshetmesi halinde de aynı sebepten dolayı acente sözleşmenin uyarlanmasını isteyemez¹¹². Acentelik sözleşmesini müvekkilin kusurundan kaynaklanan haklı sebeple fesheden acente, bu durumda müvekkilinden tazminat talep edebilir. Buna karşı haklı sebebin gerçekleşmesinde müvekkilin kusuru bulunmamaktaysa, sözleşmeyi haklı sebeple fesheden acente, müvekkilinden tazminat talep edememekle birlikte, giriş bedeli yükümlülüğünün uyarlanmasını isteyememelidir¹¹³.

LG Waldschut-Tiengen 16.11.2000 tarihli kararında¹¹⁴, acentelik sözleşmesi erken sona ermesine rağmen, acentenin giriş bedelini tam ödemekle yükümlü olduğuna karar vermiştir. Bu karara konu uyuşmazlıkta, 25.8.1997 tarihli acentelik sözleşmesi müvekkil tarafından 30.6.1999 tarihinde olağan fesih yoluyla sona erdirilmiştir. Sözleşmede davalı acente, mevcut müşteri çevresi nedeniyle brüt 69.000 DM tutarında bir giriş bedeli ödemekle yükümlü kılınmıştı. Giriş bedelinin beş yıllık sürede ücretten müvekkil tarafından kesinti yapılarak ödeneceği kararlaştırılmıştır. Acentelik sözleşmesinde ayrıca giriş bedeli ödenerek devralınan ve müşteri listesinde yer alan müşterilerin acentenin denkleştirme isteminin hesabında yeni müşteri olarak kabul edileceği öngörülmüştür. Acentelik sözleşmesinin feshine kadar geçen sürede 14.000 DM giriş bedeli ödenmişti. Müvekkil giriş bedelinden ödenmeyen kısım için eski acentesine dava açmıştır.

LG Waldschut-Tiengen, acentelik sözleşmesinin giriş bedeline ilişkin beş yıllık ödeme süresinden önce sona ermesinin burada

---

¹¹² Bu yönde bkz. **Taschke**, s. 114.

¹¹³ Bu hususta bkz. **Taschke**, s. 116; **Thume**, s. 1030.

¹¹⁴ LG Waldschut-Tiengen, 16.11.2000, 3 HO 46/00, NJW-RR 2001, s. 1546.

önemli olmadığını, giriş bedelinin acente tarafından ödenmesi gerektiğine karar vermiştir. LG Waldschut-Tiengen, buna gerekçe olarak, giriş bedeli için karşı edimin müşteri çevresinden yararlanma, dolaşısıyla ücret elde etme olanağı değil, acentenin denkleştirme istemi olduğunu belirtmiştir. Burada mahkeme giriş bedeli ödeme için beş yıllık süre kararlaştırılmış olmasına rağmen, her iki tarafın sözleşmeyi fesih hakkına sahip olduğunu belirttikten sonra, davalının eski müşterilerinin de hesaba dahil edildiği denkleştirme istemine karşı edim olarak, giriş bedeli kararlaştırıldığını, acentelik sözleşmesinin kimin tarafından feshedildiği önemli olmaksızın, bu bedelin acente tarafından ödenmesi gerektiğine karar vermiştir. Burada Mahkeme'nin şu tespiti önemlidir. Taraflar arasında denkleştirme isteminin hesabı konusunda yapılan bu sözleşme, davalı acentenin acentelikten ayrılması durumunda denkleştirme istemi için taraflara tartışmasız bir hesaplama temeli sağlar. Bu kararda LG Waldschut-Tiengen'in, acentelik sözleşmesinin erken zamanlı sona erdirilmesine rağmen acentenin giriş bedelini tam olarak ödeme yükümlülüğünü benimsemiş olmasının nedeni, kararda da belirtildiği gibi, acentelik sözleşmesinde, devralınan müşterilerin acente tarafından edinilen yeni müşteri olarak kabul edilmiş olmasıdır. Eğer sözleşmenin başında acentenin yararlanacağı eski müşteriler mevcut ve taraflar bu müşterilerin denkleştirmenin hesabında yeni müşteri olarak dikkate alınacağını kararlaştırmışlarsa, burada sözleşmenin erken sona ermesi durumu için uyarlamaya gerek bulunmamaktadır. Zira erken sona erme nedeniyle acentenin ücret kaybı daha yüksek denkleştirme ödenerek dengelenir¹¹⁵.

Ancak acentelik sözleşmesinin erken sona ermesi halinde giriş bedelinin Türk Borçlar Kanunu'nun 138. maddesine göre uyarlanması güçtür (Bkz. § 313 BGB). Zira uyarlamadan söz edebilmek için uyarlamaya konu olan sözleşme hükmünün varlığı veya anlamı konusunda herhangi bir uyuşmazlığın söz konusu olmaması gerekir. Oysa sözleşmenin erken sona ermesi durumunda taraflar arasında böyle bir uyuşma mevcut değildir. Ayrıca Türk Borçlar Kanunu'nun

---

¹¹⁵ Bu hususta bkz. **Taschke**, s. 124.

138. maddesinde, borçlunun sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteyebilmesi için borcunu ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olması aranmıştır. Acente giriş bedelini haklarını saklı tutmadan ifa etmişse, sözleşmenin uyarlanmasını isteyemeyecektir¹¹⁶.

C- Acentelik Sözleşmesinin Erken Sona Ermesinin Tamamlayıcı Sözleşme Yorumu Açısından Değerlendirilmesi

Acentelik sözleşmesinde sözleşmenin erken sona ermesinin giriş bedeline etkisi düzenlenmemiş ve acentelik sözleşmesi kısa bir süre sonra sona ermişse, burada tamamlayıcı sözleşme hükümlerine göre doldurulabilen bir boşluk mevcuttur (Bkz. § 133, 157 BGB)¹¹⁷. Diğer bir ifadeyle, taraflar sözleşmenin bu yan noktasını hiç düşünmemiş, müzakere etmemiş oldukları için, bunu sözleşmenin içeriğine dahil etmemişler, bu nedenle de sözleşmede doldurulması gerekli bir boşluk ortaya çıkmıştır¹¹⁸.

Burada hakim, tarafların makul ve dürüst davranan taraflar olarak, düzenlemedikleri bu hususu, sözleşmenin akdi sırasında düşünmüş olsalardı nasıl bir düzenleme yapacaklardı ise, ona göre tespit etmelidir. O halde, tamamlayıcı yoruma göre sözleşmenin tamamlanabilmesi için, tarafların varsayımlarına dayalı iradelerine temel oluşturacak şekilde sözleşmede somut dayanak noktalarının bulunması gerekir¹¹⁹. Acentelik sözleşmesinin taraflarının sözleşmenin devam süresine ilişkin beklentilerini belirlemek güçtür. Giriş bedeli ödemelerinin belirli bir zaman aralığına yayılmış olması, tarafların acentelik ilişkisini buna uygun süre devam ettireceklerini

¹¹⁶ Ayrıntılı olarak bkz. **Baysal**, s. 118, 119.

¹¹⁷ Alman hukukunda bu yönde çok sayıda yargı kararı vardır. Örneğin, OLG Koblenz, 22.3.2007, 6 U 1313/06, NJW-RR 2007, s. 1044 vd.; OLG München, 4.12.1996, 7 U 3915/96, NJW-RR 1997, s. 986; BB 1997, s. 222 vd.

¹¹⁸ Tamamlayıcı sözleşme yorumu için bkz. **Eren**, s. 478; **Oğuzman/Öz**, C.I, s. 205 vd.; **Akyol, Şener**: Sözleşmenin Yorumu, İstanbul 2010, s. 115 vd.; **Kaplan**, s. 85 vd.; **MünchKomm/Busche**, § 157 BGB Nr. 26 vd.; **Dörner/Schulze** u.a., § 157 Nr. 4, 5.

¹¹⁹ **Topuz**, s. 295.

gösterebilir. Acenteliği üstlenirken giriş bedeli ödemeyi kabul eden acente, uygun zaman aralığında elde ettiği ücretle bu bedeli karşılayabileceğini umar. Acentenin bu beklentisi onun irade beyanının içeriğini belirler. Müvekkil de acentenin elde ettiği ücretle geri alabileceğini umduğu bir ödemeyi yapmaya hazır olduğunu bilir. Giriş bedeli sözleşmesinin yorumunda tarafların bu beklentisi dikkate alınmalıdır¹²⁰.

Sözleşmede tarafların bu konudaki iradelerini gösteren dayanak noktaları mevcut değilse, somut olayın özelliklerine göre, özellikle giriş bedelinin miktarına ve acente için karşılaştırılan ücret miktarına göre değerlendirme yapılmalıdır. Acentenin ücret hakkının kapsamı giriş bedeline oranla daha yüksekse, sözleşme süresi daha kısa bir süre olarak belirlenebilir. Taraflarca umulan sözleşme süresinin belirlenmesinde, acentelik sözleşmesinin akdi sırasında acentenin kaç yaşında olduğu dahil belirleyici olabilir¹²¹.

Aşağıdaki kararlar, acentelik sözleşmesinde karşılaştırılan giriş bedeli kaydının tamamlayıcı yorumuna örnek niteliktedir:

OLG Koblenz'in 22.3.2007 tarihli kararına¹²² konu uyuşmazlıkta acentelik sözleşmesinin müvekkili tarafından feshinden sonra acente, denkleştirme ödenmesi için dava açmıştır. OLG Koblenz, davalı müvekkil tarafından karşı edim olarak ileri sürülen davacının giriş bedeli ödeme yükümlülüğünün (4.694,23 EUR) denkleştirme isteminde mahsup edilemeyeceğine karar vermiştir. Acentelik Sözleşmesi'nin 11. maddesine göre, davacı 12.750,00 Euro giriş bedeli ödemekle yükümlü tutulmuştu. Bu meblağın acentenin muaccel olan her ücret alacağından kesinti yapılarak 36 ayda ödenmesi kararlaştırılmıştı. Ancak davaya konu sözleşme 19 ay sonra müvekkil tarafından feshedildiği için giriş bedelinin sadece 6.729, 17 Euro tutarındaki kısmı ödenmişti. OLG Koblenz sözleşmenin tamamlayıcı yorumundan hareketle davalının kalan miktarın ödenmesini talep etme hakkının olmadığına karar vermiştir. OLG Koblenz'e göre de sözleşmenin

¹²⁰ Bu hususta bkz. **Taschke**, s. 114.

¹²¹ **Taschke**, s. 119.

¹²² OLG Koblenz, 22.3.2007, 6 U 1313/06, NJW-RR 2007, s. 1044 vd.

akdedilmesinden kısa bir süre sonra sona ermesi halinde, bunun giriş bedeli sözleşmesine etkisi öngörülmemişse, sözleşmede boşluk vardır. Bu boşluğun tamamlayıcı sözleşme yorumu prensiplerine göre doldurulması gerekir. Uyuşmazlığa konu olayda, aylık giriş bedeli ödemelerinin fiili sözleşme süresinden sonra ödenmesine gerek bulunmamaktadır. Giriş bedelinin davacıya devredilen müşteri çevresinden yararlanmanın karşılığı olarak getirilmesi gerektiği ve bu yararlanmanın belirli bir sözleşme süresi geçmeden önce tam kapsamda gerçekleşmeyeceği için, bu süre geçmeden acentelik sözleşmesinin sona ermesi, giriş bedeli ve bu bedele karşılık sağlanan müşteri çevresinden yararlanma menfaati arasındaki dengenin bozulmasına neden olacaktır. OLG Koblenz, tarafların ödemeyi belirli bir zaman aralığına yaymış olmalarından hareketle, sözleşmenin akdi sırasında sözleşmenin belirli bir süre devam edeceğinden hareket edildiğini, giriş bedelinin amortize edilmesi gereken sürenin ödemeyi yaydıkları 36 aylık süreyle bir tutulabileceğini, acentenin bu üç yılda devrettiği müşteri çevresinden tam kapsamda fayda sağlayacağı kabul edildiği sonucuna varmıştır.

OLG München'in 4.12.1996 tarihli kararında¹²³, acentelik sözleşmesi erken sona ermesine rağmen, giriş bedeli ile onun karşı edimi arasında denge bozulmadığından uyarılma talebi reddedilmiştir. Burada acentelik sözleşmesinin erken sona ermesi durumu için de düzenleme yapılmıştır. Bu karara konu uyuşmazlıkta taraflar 11.1.1994 tarihinde bir acentelik sözleşmesi akdetmişlerdir. Sözleşmeye göre acente, müvekkil tarafından yayınlanan gazete için ilan siparişlerine tek acente olarak aracılık yapacaktı. Sözleşme belirsiz süreliydi. 13.1.1994 tarihinde taraflar bu sözleşmeyi tamamlayıcı olarak denkleştirme ve giriş bedeli ödenmesine ilişkin başka bir sözleşme daha yapmışlardır. Davacı acentenin, davalı tarafından önceki acenteye ödenen denkleştirme bedelini giriş bedeli olarak müvekkile ödemesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Giriş bedeli olarak, sözleşmenin akdi sırasında belirlenen bir miktar peşin ödenecek,

---

¹²³ OLG München, 4.12.1996, 7 U 3915/96, NJW-RR 1997, s. 986, BB 1997, s. 222 vd.

kalan ise aylık ücretinin yarısından kesilecektir. Giriş bedeli ödeme için karşı edim olarak davacı, acentelik bölgesinde mevcut tüm müşteri çevresinden yararlanacaktır. Sözleşmenin kuruluşu sırasında mevcut müşterilerin yeni müşteri olarak kabul edileceği öngörülmüştür. Davacı acente, müvekkilinden acentelik ilişkisine giriş bedelinin iadesini talep etmiştir. Taraflar burada acentelik sözleşmesinin erken sona ermesi durumu için de bir düzenleme yapmışlardır. Buna göre, giriş bedelinin tam olarak yerine getirilmesinden önce, acentelik sözleşmesi müvekkil tarafından yapılan fesih nedeniyle sona ererse, acente giriş bedelinin kalan kısmını ödeme yükümlülüğünden kurtulur. Meğerki, fesih acentenin kusurlu davranışı yüzünden haklı sebebe dayansın. Yine sözleşmede, acentelik sözleşmesini acente feshetmiş ve buna müvekkilin davranışı sebep olmuşsa, acentenin kalan giriş bedelinin ödenmesi yükümlülüğünden kurtulacağı düzenlenmiştir. 23.3.1995 tarihli yazıyla davalı müvekkil, gazetenin yayınının ekonomik nedenlerle durdurulduğu gerekçesiyle, sözleşmeyi 31.3.1995 tarihinde bildirmsiz fesheder. Gazete mayıs ayında son kez yayınlanır. Davacı peşin ödemesi gereken 100.000 DM ile ücretlerinden kesinti yoluyla 196.824 DM ödemiştir. Davacı ödemiş olduğu bu giriş bedelinin iadesini talep etmiştir. OLG München, davacı tarafından giriş bedeli ödenmesine karşılık, acenteye denkleştirme isteminin hesabında eski müşterilerin yeni müşteri olarak sayılmasının kararlaştırıldığına işaretle, giriş bedeli ödenmesini öngören sözleşme hükmünün denkleştirme isteminin dolanılması anlamına gelmediğini, edimler arasında aşırı oransızlığın söz konusu olmadığını belirtmiştir. OLG München'e göre, bu sözleşmenin genel işlem şartı niteliğinde olması nedeniyle yapılacak içerik denetimi de farklı bir sonuca götürmez. Giriş bedeli için burada karşı edim, acenteye devredilen eski müşterilerin ileride denkleştirme isteminin hesabında onun yeni edindiği müşteri olarak değerlendirilmesidir. Bu nedenle acente aleyhine orantısız riziko dağılımı söz konusu değildir.

OLG München ayrıca, tarafların acentelik sözleşmesinin erken sona ermesi durumu için düzenleme yaptıklarını, bu durumda kalan giriş bedelini ödemekten acentenin kurtulacağını düzenlendiğini, ancak tarafların sözleşmenin daha başında gerçekleşen gazete

yayınının durmasıyla müvekkilin artık müşteri çevresinden yararlanma olanağı olmayacağı için böyle önemli bir sözleşme hükmünün fiili olarak işe yaramayacağını öngörmediklerini, bu nedenle sözleşmede yine bir düzenleme boşluğu olduğunu, taraf menfaatleri dikkate alınarak bu boşluğun kapatılması gerektiğini, bu boşluğun tamamlayıcı hukuk kuralları ile kapatılmasının mümkün olmadığını, bu nedenle tarafların varsayımsal iradesine tamamlanması gerektiğini belirtmiştir. OLG München'e göre, gazetenin sözleşmenin akdinden sadece birkaç ay sonra ekonomik nedenlerle yayınının durdurulacağını öngörmüş olsaydılar, tarafların menfaatlerinin dürüstlük kuralına göre değerlendirilmesi halinde dürüst sözleşme tarafı olarak neyi kararlaştıracaklarına göre varsayımsal iradeleri belirlenmelidir. OLG München bu değerlendirmelerden sonra, söz konusu boşluğun, müvekkil için müşteri çevresinden yararlanmaya devam etmesinin söz konusu olmamasına rağmen, acentenin sözleşmesel bir denkleştirme istemine sahip olduğu şeklinde tamamlanması gerektiğine karar vermiş ve bu sözleşmeye dayalı denkleştirme istemini, acente tarafından ödenmiş olan giriş bedeli ile sınırlamıştır. Ancak belirtilen ki, bu karara konu uyumsuzlukta OLG München'in giriş bedeli sözleşmesinin içerik denetimine tabi tutulmasından söz etmesi yerinde olmamıştır. Çünkü müvekkil acenteye karşı edim olarak mevcut müşteri çevresinden yararlanma hakkını tanımış ve denkleştirme isteminin hesabında bu müşterilerin yeni müşteri sayılmasını kabul etmiştir. Burada müvekkilin özel bir karşı edim yükümlülüğü söz konusudur. Dolayısıyla fiyat tespitine yönelik bu sözleşme - şeffaflık ilkesi içerik denetimini gerektirmedikçe- içerik denetimine tabi olmamalıdır.

V- GİRİŞ BEDELİ KARARLAŞTIRILMASIYLA ACENTENİN FESİH HAKKININ SINIRLANDIRILMASI

Sürekli borç ilişkilerinde, tarafların her birine, sözleşmeden tek taraflı olarak kurtulabilme olanağı tanınmıştır. Bu fesih olanağı kişisel özgürlüğün bir gereğidir. Sürekli borç ilişkilerinin olağan fesihle sona erdirilebilmesi için, sözleşmenin kural olarak belirsiz süreli olması veya belirsiz süreli sayılması gerekir. Haklı sebebin mevcut olması halinde de belirli veya belirsiz süreli sürekli borç

ilişkileri ileriye etkili olarak sona erdirilebilir. Sürekli borç ilişkilerinde, taraflar arasında sıkı bir güven ilişkisi söz konusudur ve bu güven ilişkisinin çökmesi durumunda, taraflar bu ilişkiyi sona erdirebilmelidirler¹²⁴. Somut olayın tüm özellikleri ve sözleşmenin taraflarının menfaatleri dikkate alındığında kararlaştırılan sözleşme süresi veya feshi ihbar süresinin sonuna kadar sözleşmeyi sürdürmesi beklenemezse, burada haklı sebep mevcuttur¹²⁵. Taraflar acentelik sözleşmesinde hangi hallerin haklı sebep sayılacağını kararlaştırabilirler¹²⁶. Formüler şeklinde hazırlanan bir sözleşmede dahi haklı sebeplerin belirlenebileceği kabul edilmektedir. Ancak sözleşmede belirlenen haklı sebeplerin, fesih hakkını sınırlamaması veya zorlaştırmaması gerekir¹²⁷. Artık fesih hakkını kullanan tarafa mali yükümlülükler getirerek bu hakkın zorlaştırılması, dolaylı olarak tarafların fesih haklarının ellerinden alınması anlamına gelebilir¹²⁸. Örneğin acente olağanüstü fesih hakkını kullanması halinde, sözleşmenin süresine bağlı olmaksızın, kararlaştırılmış olan giriş bedelini tam olarak ödemekle yükümlü tutulursa, bu olağanüstü fesih hakkının sınırlandırılması olarak görülebilir. Zira acente taahhüt ettiği giriş bedelini tam olarak ödemek zorunda kalacağı için haklı sebeple fesih

¹²⁴ Şenol, s. 170 vd., 193 vd.; Kaya, m. 121 Nr. 8 d.

¹²⁵ MünchKomm/von Hoyningen-Huene, § 89 a HGB Nr. 12; Roth (Koller/Morck), § 89 a Nr. 3; Busche, OetkerKomm, § 89 a Nr. 15; Löwisch (Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn), § 89 a Nr. 7; Baumbach/Hopt, § 89 a Nr. 6; Kınacıoğlu, Naci: Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara 1963, s. 88; Kayıhan, s. 220; Kaya, m. 121, Nr. 8 b; Ayan, s. 47, 48; Altınok Ormancı, Pınar: Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebeple Feshi, İstanbul 2011, s. 133 vd.

¹²⁶ MünchKomm/von Hoyningen-Huene, § 89 a HGB, Nr. 28; Roth (Koller/Morck), § 89 a Nr. 3; Busche, OetkerKomm, § 89 a Nr. 15; Baumbach/Hopt, § 89 a Nr. 27; Kayıhan, s. 220; Kaya, m. 121 Nr. 8 b.

¹²⁷ MünchKomm/von Hoyningen-Huene, § 89 a HGB Nr. 28; Busche, OetkerKomm, § 89 a Nr. 15; Kayıhan, s. 220; Kaya, m. 121 Nr. 8 b.

¹²⁸ MünchKomm/von Hoyningen-Huene, § 89 a HGB Nr. 83; Busche, OetkerKomm, § 89 Nr. 12, § 89 a Nr. 28; Löwisch (Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn), § 89 Nr. 33; OLG Düsseldorf, 7.7.2000, 16 U 186/99, OLG Report Düsseldorf 2001, s. 317.

hakkını kullanmaktan kaçınabilecektir¹²⁹. Dolayısıyla böyle bir sözleşme hükmü geçerli olmayacaktır. Fesih hakkını kaldıran veya güçleştiren sözleşme hükümlerinin geçersizliği acentelik sözleşmesinin diğer hükümlerinin geçerliliğini etkilemez¹³⁰. Ancak burada söz konusu geçersizliğin tüm giriş bedeli sözleşmesinin geçersizliğine neden olup olmayacağının da incelenmesi gerekir.

Türk Borçlar Kanunu'nun 27. maddesinin 2. fıkrasına göre, bir sözleşmedeki sakatlığın sözleşmenin sadece bir kısmına ilişkin olduğu hallerde sözleşmenin sadece o kısmı hükümsüz olur; fakat bu kısım olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, sözleşme tamamıyla hükümsüz sayılır. Kısmi hükümsüzlük, sözleşmedeki sakatlığın sadece sözleşmenin bir kısmına ilişkin olduğu ve diğer kısmı geçerli tutmanın tarafların farazi iradelerine uygun düştüğünün kabul edilebileceği hallerde söz konusu olabilir¹³¹. Aksini gösteren durumlar olmadıkça, tarafların kısmi hükümsüzlüğü bilmeleri durumunda da giriş bedeli sözleşmesi akdedeceklerinden hareket edilmelidir. Zira amaç sadece fesih hakkının sınırlandırılmamasıdır. Kısmi hükümsüzlük durumunda ise, sözleşmenin erken sona ermesi nedeniyle ortaya çıkan sözleşme boşluğu tamamlayıcı sözleşme yorumu ile doldurulmalıdır. Acentelik sözleşmesinin haklı sebeple feshine rağmen, acentenin giriş bedelinin tamamını ödemekle yükümlü tutulduğu bir sözleşmede, eski müşterilerin denkleştirme isteminin hesabında aynı zamanda yeni müşteri olarak dikkate alınacağı öngörülmüşse, burada farklı bir değerlendirme yapmak gerekir¹³². Zira acentenin giriş bedeli ödeme karşılığında önemli menfaatler elde etmiş olması halinde, böyle bir sözleşmenin fesih

¹²⁹ **Taschke**, s. 129; OLG Düsseldorf, 7.7.2000, 16 U 186/99, OLG Report Düsseldorf 2001, s. 317.

¹³⁰ **MünchKomm/von Hoyningen-Huene**, § 89 a HGB Nr. 85; **Löwisch (Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn)**, § 89 Nr. 35.

¹³¹ Kısmi hükümsüzlüğe ilişkin ayrıntılı olarak bkz. **Başpınar, Veysel**: Borç Sözleşmelerinin Kısmi Butlanı, Ankara 1998, 28 vd.; **Eren**, s. 336 vd.; **Oğuzman/Öz**, C.1, s. 190 vd.; **MünchKomm/Busche**, § 139 BGB Nr. 1 vd.; **Dörner/Schulze** u.a., § 139 Nr. 1 vd.

¹³² **Taschke**, s. 131.

hakkının sınırlandırılması niteliğinde olmadığı düşünülebilir. Önceki acente tarafından oluşturulan müşteri çevresinin denkleştirme hukuku bakımından yeni müşteri olarak kabulü halinde, acente giriş bedeli ödeme karşılığında önemli menfaatler elde etmektedir. Ancak sadece yeni müşteri düzenlemesinden hareketle fesih hakkının sınırlandırılmasının söz konusu olmadığı sonucuna varılmamalıdır. Çünkü acentenin devraldığı müşterilerin yeni müşteri olarak denkleştirme bedelinin hesabında dikkate alınabilmesi ve bu yolla bu düzenlemeden acentenin menfaat sağlayabilmesi için denkleştirme elde edebilmesi de gerekir¹³³. Aksi takdirde yine fesih hakkının sınırlandırılması söz konusu olacaktır.

SONUÇ

1- Acentenin sözleşmenin başında giriş bedeli ödeme yükümlülüğü altına girmesi, denkleştirme istemini doğrudan kaldıran veya sınırlandıran bir sözleşme değildir. Zira giriş bedeli ödeyen acente, acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra denkleştirme istemini herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan talep edebilecektir. Hatta kararlaştırılan giriş bedelinin vadesinin acentelik sözleşmesinin sona ermesi anına kadar ertelenmesi ve acentenin denkleştirme isteminden mahsup edilebilmesi halinde de denkleştirme isteminin sınırlandırılması söz konusu değildir.

2- Giriş bedeli sözleşmesinde taraflar, giriş bedelinin vadesini acentelik sözleşmesinin sona ermesine kadar ertelemişler ve sözleşmenin sonunda acentenin denkleştirme talep etme hakkının doğması halinde giriş bedeli ödeme yükümlülüğünün de sona ereceğini kararlaştırmışlarsa, burada farklı bir sonuca varmak gerekecektir. Çünkü bu sözleşmede müvekkilin acenteye denkleştirme ödeme yükümlülüğü giriş bedeline bağlanmıştır. Dolayısıyla bu sözleşmeyle denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağı dolanılmıştır.

3- Giriş bedeli sözleşmesinin, denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağını ihlal edip etmediği sorunu, somut olayda

---

¹³³ Bkz. bu yönde, **Taschke**, s. 132.

kararlaştırılan giriş bedelinin miktarına, bu bedelin bir karşı edimle dengelenip dengelenmediğine bağlı değildir. Denkleştirme isteminin önceden vazgeçme yasağının giriş bedeli sözleşmesi ile ihlal edilip edilmediği konusunda mesele, bu sözleşmenin acentenin gelecekteki denkleştirme istemini kaldırma veya sınırlama amacını taşıyıp taşımadığına bağlıdır.

4- Acentenin giriş bedeli ödeme yükümlülüğü hakkaniyet denetiminde dikkate alınmalıdır. Örneğin hakkaniyet denkleştirme miktarının azaltılmasını gerektirmesine rağmen, acentenin giriş bedeli ödemeyi üstlenmiş olması halinde bu azaltmaya gidilmemesi gerekebilir. Ancak bunun için giriş bedeli sözleşmesinin geçerli olması gerekir. Giriş bedeli sözleşmesinin geçersizliği nedeniyle müvekkilin bu bedeli iade etmesi gerekirse, artık giriş bedelinin hakkaniyet incelemesinde dikkate alınmaması gerekir.

5- Acentelik sözleşmesinde tarafların sadece giriş bedeli kararlaştırmalarından, mevcut müşterilerin denkleştirme isteminin hesabında zımnen yeni müşteri olarak dikkate alınacağına kararlaştırıldığı sonucuna varılamaz.

6- Sözleşme özgürlüğü çerçevesinde taraflar giriş bedeli miktarını serbestçe belirleyebilecekleri gibi, giriş bedeli için karşı edim belirleyip belirlememekte de kanunun çizdiği sınırlar içerisinde serbesttirler. Dolayısıyla tarafların yaptıkları giriş bedeli sözleşmesinde, giriş bedeli ve bunun karşı edimi arasında oransızlık dahi bulunabilir. Sadece edimler arasında denge olmamasından hareketle denkleştirme isteminden önceden vazgeçme yasağının ihlal edildiği sonucuna varılmamalıdır. Ancak çok yüksek bir giriş bedeli karşılığında acenteye önemsiz bir menfaat sağlanmışsa, bu sözleşmeye ahlaka aykırılık nedeniyle Türk Borçlar Kanunu'nun 27. maddesinin I. fıkrasının, aşırı yararlanma nedeniyle 28 maddesinin, giriş bedeli sözleşmesi genel işlem şartı niteliğindeyse, 25. maddesinin uygulanması söz konusu olabilir.

7- Acentelik sözleşmesi akdeden müvekkilin edimi acentelik faaliyeti için yetki vermek değildir; bu acentelik sözleşmesinin yasal sonucudur. Müvekkil acentelik sözleşmesi akdederse, acenteye

işlemlere aracılık veya temsilen sözleşme yapmak için yetki vermedir. Bu yükümlülüğün bir bedele bağlanması halinde, bu içerik denetimine tabi olmalıdır. Çünkü burada Türk Ticaret Kanunu'nun acentelik hükümlerinden ayrılan veya bu hükümleri tamamlayan (Bkz. § 307 (3)), dolayısıyla içerik denetimine tabi bir sözleşme hükmü söz konusudur.

8- Türk Ticaret Kanunu'nda müvekkilin acenteye mevcut müşteri çevresini sağlaması veya bir bölgede tekel hakkı tanınması için bir bedel talep edip edemeyeceğine yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır. Müvekkil bu hakları acenteye yasa gereği vermekle yükümlü değildir (Bkz. TTK m. 104) Diğer bir ifadeyle Türk Ticaret Kanunu bu hakların tanınmasına ilişkin sözleşmeler için hukuki bir denetim ölçütü vermiş değildir. Dolayısıyla bu sözleşmeler içerik denetimine tabi değildir. Aksi halde edimler arasında denklik ilişkisinin yargısal kontrolü söz konusu olacaktır. Yine bu giriş bedeli için karşı edim olarak müvekkil, bu giriş bedeli ile karşılıklılık ilişkisi içinde acentenin personeline eğitim vermek gibi özel bir karşı edim yükümlülüğü altına girmişse, bu sözleşme fiyat tespitine yönelik olduğundan içerik denetimine tabi olmamalıdır.

9- Acentelik sözleşmesinde, sözleşmenin erken sona ermesinin giriş bedeline etkisi düzenlenmemiş ve acentelik sözleşmesi kısa bir süre sonra sona ermişse, burada tamamlayıcı sözleşme hükümlerine göre doldurulabilen bir boşluk mevcuttur. Burada hakim, tarafların makul ve dürüst davranan taraflar olarak, düzenlemedikleri bu hususu, sözleşmenin akdi sırasında düşünmüş olsalardı nasıl bir düzenleme yapacaklardı ise, ona göre tespit etmelidir. O halde, tamamlayıcı yoruma göre sözleşmenin tamamlanabilmesi için, tarafların varsayımlarına dayalı iradelerine temel oluşturacak şekilde sözleşmede somut dayanak noktalarının bulunması gerekir. Acentelik sözleşmesinin taraflarının sözleşmenin devam süresine ilişkin beklentilerini belirlemek güçtür. Giriş bedeli ödemelerinin belirli bir zaman aralığına yayılmış olması, tarafların acentelik ilişkisini buna uygun süre devam ettireceklerini gösterebilir.

10- Acente olağanüstü fesih hakkını kullanması halinde, sözleşmenin süresine bağlı olmaksızın, kararlaştırılmış olan giriş bedelini

tam olarak ödemekle yükümlü tutulursa, bu olağanüstü fesih hakkının sınırlandırılması olarak görülebilir. Zira acente taahhüt ettiği giriş bedelini tam olarak ödemek zorunda kalacağı için haklı sebeple fesih hakkını kullanmaktan kaçınabilecektir. Dolayısıyla böyle bir sözleşme hükmü geçerli olmayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akyol, Şener:** Sözleşmenin Yorumu, İstanbul 2010.
- Altınok Ormancı, Pınar:** Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep Feshi, İstanbul 2011.
- Arkan, Sabih:** Ticari İşletme Hukuku, 16. Baskı, Ankara 2012.
- Atamer, Yeşim M.:** "Yeni Türk Borçlar Kanunu Hükümleri Uyarınca Genel İşlem Koşullarının Denetlenmesi-TKHK m. 6 ve TTK m. 55 f. 1, (f) İle Karşılaştırmalı Olarak", Türk Hukukunda Genel İşlem Şartları ve Sempozyumu Bildiriler-Tartışmalar Mart 2012, s. 9-73.
- Ateş, Derya:** Borçlar Hukuku Sözleşmelerinde Genel Ahlaka Aykırılık, Ankara 2007.
- Ayan, Özge:** Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Ankara 2008.
- Başpınar, Veysel:** Borç Sözleşmelerinin Kısmi Butlanı, Ankara 1998.
- Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus:** Handelsgesetzbuch, 35. Aufl. München 2012.
- Baysal, Başak:** Sözleşmenin Uyarlanması, İstanbul 2009.
- Busche, Jan:** Oetker Kommentar zum Handelsgesetzbuch (HGB), 3. Aufl. 2013.
- Budde, Robert:** "Das Ende der Einstandsanzahlung im Handelsvertreterrecht?", DB 2005, s. 2177-2181.
- Eren, Fikret:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 2012.
- Havutçu, Ayşe:** Açık İçerik Denetimi Yoluyla Tüketicinin Genel İşlem Şartlarına Karşı Korunması, İzmir 2003.
- Hopt, Klaus J.:** Handelsvertreterrecht, §§ 84-92 c, 54, 55 HGB mit Materialien, 4. Aufl. München 2009.
- Kaplan, İbrahim:** Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi, Ankara 2013.
- Kaya, Arslan:** Türk Ticaret Kanunu Şerhi, I. Kitap, Ticari İşletme, Yedinci Kısım Acentelik (TTK m. 102-123), İstanbul 2013.

- Kayhan, Şaban:** Yeni TTK ve TBK Işığında Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 4. Baskı, Ankara 2011.
- Kiene, Lorenz H.:** "Der Verkauf einer Handelsvertretung Rechtliche Besonderheiten bei der Nachfolge im Wege des § 89 b III Nr. 3 HGB", NJW 2006 s. 2007-2011.
- Kınacıoğlu, Naci:** Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara 1963.
- Küstner, von Wolfram:** "Vereinbarungstatbestände, die die Entstehung eines Ausgleichsanspruchs (§ 89 HGB) hindern sollen", Lebendiges Recht- Von den Sumerern bis zur Gegenwart, Festschrift für Reinhold Trinkner zum 65. Geburtstag, Heidelberg 1995, s. 193-214.
- Löwisch, Gottfried (Ebenroth, Carsten Thomas/Boujong, Karlheinz/Joost, Detlev/Strohn, Lutz):** Handelsgesetzbuch, Band 1, 2. Aufl., München 2008.
- Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch,**
Band I, Allgemeiner Teil, §§ 1-240, 6. Aufl. München 2012 (BGB MünchKomm/İşleyen).
- Band 2, Schuldrecht-Allgemeiner Teil, §§ 241-432, 6. Aufl. München 2012 (BGB MünchKomm/İşleyen).
- Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch,**
Band I, Erstes Buch. Handelsstand, §§ 1-104 a, 3. Aufl. München 2010 (MünchKomm/İşleyen).
- Oğuzman, Kemal/Öz, Turgut:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 9. Baskı, İstanbul 2011 (Oğuzman/Öz, C. I).
- Oğuzman, Kemal/Öz, Turgut:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. II, 10. Baskı, İstanbul 2013 (Oğuzman/Öz, C.II).
- Roth, Wulf-Henning (Koller, Ingo/Morck, Winfried:** Handelsgesetzbuch Kommentar, 7. Aufl. München 2011.
- Roth, Markus:** "Zur Unentgeltlichen Überlassung von Unterlagen an den Handelsvertreter Fortentwicklung der Pflichten des Unternehmers nach § 86 a Abs. 1 HGB", BB 2010, s. 2000-2005.

- Schulze, Reiner:** NomosKommentar, Bürgerliches Gesetzbuch Handkommentar, 7. Aufl. 2012 (İşleyen/Schulze u.a.).
- Şener, Oruç Hami:** "Sözleşmeyle Yapılan Teminat Amaçlı Borca Katılma", Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, Özel S. 2009, s. 1279-1322.
- Şenol, A. Nilay:** Bayilik Sözleşmesi Sona Ermesi ve Sonuçları, İstanbul 2011.
- Taschke, Thomas:** Abwälzungs- und Einstandsvereinbarungen im Handelsvertreterrecht, 1. Aufl. 2010.
- Thume, Karl-Heinz:**"Die Bedeutung des Kundenstammes im Vertriebsrecht", BB 2009, s. 1026-1031.
- Topuz, Seçkin:** Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, Ankara 2009.
- Westphal, Bernd:**"Einstandszahlungen des Handelsvertreters", MDR 2005, s. 421-424.
- von Westphalen, Friedrich Graf:** "Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters gem. § 89 b HGB", DStR 1995, s. 1554-1557.
- Zevkliler, Aydın/Ertuş, Şeref/Havutçu, Ayşe/Aydoğdu, Murat/Cumalıoğlu, Emre:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler ve Özel Borç İlişkileri, İzmir 2013.